

Staatscommissie
tegen Discriminatie
en Racisme

Universiteit Utrecht

Wortels in het verleden, discriminatie in het heden, beleid in de toekomst?

Een verkennend onderzoek naar discriminatie-ervaringen onder Nederlanders met een migratieachtergrond uit voormalig Nederlands-Indië en hun opvattingen over huidig antidiscriminatiebeleid

AUTEUR

Emma
Oosterink

STUDENTNUMMER

0968099

SCRIPTIEBEGELEIDING

Dr. Joyce Sylvester
Dr. Harmen Binnema

STUDIE

MSc Bestuur
en Beleid

DATUM

30 juni 2023

Voorwoord

Voor u ligt mijn masterscriptie waarvoor ik het afgelopen half jaar tijdens een stage bij de Staatscommissie tegen Discriminatie en Racisme onderzoek heb gedaan. Hiermee rond ik de masteropleiding Bestuur en Beleid aan de Universiteit Utrecht af en komt er tevens een einde aan mijn stageperiode. Tijdens het schrijven van dit document is er bewust nagedacht over het gebruik van bepaalde terminologie waarover momenteel maatschappelijke en wetenschappelijke discussie bestaat. De verantwoording hiervan is te lezen in bijlage A.

Graag bedank ik hierbij een aantal personen die mij de afgelopen maanden hebben gesteund in het onderzoeksproces. Vanuit de universiteit ben ik begeleid door dr. Joyce Sylvester en dr. Harmen Binnema. Hierbij bedank ik hen voor hun constructieve feedback en de correcties op mijn werk. Vanuit de Staatscommissie tegen Discriminatie en Racisme heeft drs. Erry Stoové mij in contact gebracht met vertegenwoordigers van organisaties. Bovendien heb ik meermaals advies gekregen van dr. Petra de Jong. Ook heb ik veel gehad aan de gesprekken met de andere onderzoekers bij de staatscommissie en mijn mede-stagiairs. Ik spreek hiervoor mijn dank uit. Verder bedank ik graag alle respondenten die hebben deelgenomen aan de interviews en mij hiermee verder hebben geholpen in mijn onderzoeksproces. Als laatste bedank ik mijn vriend, familie en vrienden voor hun aanmoedigende woorden en voor de ontspannende activiteiten tussendoor, en in het bijzonder mijn moeder die mij via haar netwerk heeft geholpen met het werven van respondenten.

Het onderzoek richt zich op Nederlanders met een migratieachtergrond uit voormalig Nederlands-Indië. Zelf heb ik Indische roots. Zo toont onderstaande afbeelding de bruiloft van mijn betovergrootouders in Poerworedjo op 4 november 1903. Mijn overgrootmoeder is met haar drie zonen, waaronder mijn opa, per boot naar Nederland gekomen. Deze boot genaamd 'Oranje' vertrok op 18 maart 1947 uit Tandjong Priok naar Amsterdam. Met mijn opa heb ik echter nooit een gesprek gevoerd over de koloniale tijd, het jappenkamp of discriminatie-ervaringen.

Hopende u als lezer, en beleidsmakers, met deze scriptie nieuwe inzichten te brengen.

Emma Oosterink
Leiden, juni 2023

Abstract

In dit onderzoek is aan de hand van een mixed-methods beleidsdocumentanalyse en semigestructureerde interviews onderzocht in hoeverre het huidige nationale antidiscriminatiebeleid toereikend is voor hedendaagse ervaren discriminatie onder Indische en Molukse Nederlanders. Er is weinig kwalitatief onderzoek gedaan naar deze etnische discriminatiegronden. Ook is er geringe maatschappelijke belangstelling voor deze gemeenschappen wanneer het aankomt op etnische discriminatie.

In de beleidsdocumentanalyse zijn negen documenten aangaande het huidige antidiscriminatiebeleid geanalyseerd. Hierbij is gelet op de kwalitatieve en kwantitatieve inhoud van de documenten. Uit de empirische resultaten van deze documentanalyse is gebleken dat er geringe beleidsaandacht is voor Indische en Molukse Nederlanders in het huidige antidiscriminatiebeleid. Indische Nederlanders worden niet benoemd en Molukse Nederlanders eenmalig maar niet in direct verband met discriminatie. Vervolgens is deze beperkte beleidsaandacht verklaard aan de hand van het stromenmodel van Kingdon.

Vervolgens zijn er zeventien semigestructureerde interviews gehouden met respondenten van Indisch-Nederlandse en Moluks-Nederlandse families en bestuursleden van Indische en Molukse organisaties. Uit de bevindingen is gebleken dat de eerste, tweede en derde generatie van beide gemeenschappen op basis van fenotype of naam te maken hebben met negatieve bejegening of ongelijke behandeling, ondanks dat dit niet in alle gevallen als discriminatie werd geïnterpreteerd. Het overgrote merendeel van de Molukse respondenten gaf aan discriminatie te ervaren, terwijl een minderheid van de Indische respondenten rapporteerde discriminatie te ervaren. Ten aanzien van beleidsopvattingen is gebleken dat er vanuit de Molukse respondenten behoefte is aan meer beleidsaandacht voor anti-Molukse discriminatie. Daarentegen betwijfelden de meeste Indische respondenten of er meer beleidsaandacht nodig is voor anti-Indische discriminatie, mede vanwege het gebrek aan eigen discriminatie-ervaringen. Tenslotte gaven alle Indische bestuurders en nagenoeg alle Molukse bestuurders aan dat er sprake is van koloniale doorwerking in hedendaagse ervaren discriminatie onder de gemeenschappen.

Met inachtneming van de bevindingen uit de documentanalyse en de interviews kan worden afgeleid dat het huidige antidiscriminatiebeleid in zekere mate ontoereikend is voor de bestrijding van ervaren discriminatie onder Indische en Molukse Nederlanders. Voordat beleid wordt aangepast dient echter wel met beleidsbehoeften van beide gemeenschappen rekening te worden gehouden.

Inhoudsopgave

Voorwoord	I
Abstract	II
1. Inleiding	3
1.1 Aanleiding	3
1.2 Relevantie	3
1.2.1 Wetenschappelijke relevantie	3
1.2.2 Bestuurlijke relevantie	4
1.2.3 Maatschappelijke relevantie	5
1.3 Onderzoeksvragen	5
1.4 Leeswijzer	6
2. Theoretisch kader	7
2.1 Ervaren discriminatie	7
2.1.1 Definitie	7
2.1.2 Uitingsvormen en domeinen	8
2.1.3 Omgaan met ervaren discriminatie	11
2.2 Literatuur over beleidsagendering	13
3. Context	16
3.1 Voorgeschiedenis en kolonisatie	16
3.2 Migratiegeschiedenis	17
3.3 Casusbeschrijving	18
3.3.1 Indische Nederlanders	18
3.3.2 Molukse Nederlanders	19
4. Methodologie	21
4.1 Type onderzoek	21
4.2 Casuselectie en -afbakening	22
4.2.1 Indische Nederlanders	22
4.2.2 Molukse Nederlanders	23
4.3 Onderzoeksmethoden	23
4.3.1 Beleidsdocumentanalyse	23
4.3.2 Semigestructureerde interviews	24
4.4 Onderzoeksfasering	26
4.5 Operationalisatie	27
4.5.1 Beleidsdocumentanalyse	27
4.5.2 Semigestructureerde interviews	27
4.6 Data-analyse	28
4.6.1 Beleidsdocumentanalyse	28
4.6.2 Semigestructureerde interviews	29
4.7 Betrouwbaarheid en validiteit	29
4.7.1 Beleidsdocumentanalyse	30
4.7.2 Semigestructureerde interviews	30
5. Resultaten	32
5.1 Beleidsdocumentanalyse	32

5.2 Semigestructureerde interviews	35
5.2.1 Indische Nederlanders	35
5.2.2 Deelconclusie: Indische Nederlanders	43
5.2.3 Molukse Nederlanders	43
5.2.4 Deelconclusie: Molukse Nederlanders	50
6. Conclusie	51
7. Discussie	54
7.1 Theoretische interpretaties	54
7.2 Beperkingen	55
7.3 Toekomstig onderzoek	56
7.4 Praktische aanbevelingen	57
Literatuurlijst	59
Bijlage A. Terminologische verantwoording	64
Bijlage B. Documentenlijst	65
Bijlage C. Respondentenlijst semigestructureerde interviews	66
Bijlage D. Topiclijst Indische/Molukse Nederlanders	67
Bijlage E. Topiclijst Indische/Molukse organisaties	68
Bijlage F. Codeboom beleidsdocumentanalyse en zoektermenlijst	69
Bijlage G. Codeboom semigestructureerde interviews	70

1. Inleiding

1.1 Aanleiding

Opvallend is dat een groot deel van de Nederlandse bevolking tot op zekere hoogte een connectie heeft met het voormalig door Nederland gekoloniseerde ‘Nederlands-Indië’. In de afgelopen jaren is er groeiende aandacht gekomen voor dit koloniale verleden. Zo kondigde koning Willem-Alexander op 6 december vorig jaar aan dat er een onafhankelijk onderzoek werd gestart naar de rol van de koninklijke familie in de koloniale tijd (NOS, 2022b). Ook is er steeds meer maatschappelijke belangstelling voor de doorwerking van het koloniale en slavernijverleden in de hedendaagse samenleving. Veruit de meeste aandacht gaat hierbij uit naar de rol van de Nederlandse staat in de trans-Atlantische slavenhandel en ‘de West’. Het koloniale systeem en de totslaafgemaakten in voormalig Nederlands-Indië – ook wel ‘Oost-Indië’ genoemd – worden vaak over het hoofd gezien. Desalniettemin was de slavernij in de Indische Archipel groter in omvang dan in West-Indië (Bosma, Raben, & Willems, 2006, p.26; Schenk & Polak, 2022; Allen et al., 2023). Toch waren de excuses voor het slavernijverleden uitsluitend gericht op het Caribische gebied. Dit toont volgens historici Emmer en Manuhutu aan dat de slavernijexcuses het politiek gemotiveerde resultaat waren van een lobby door Caribische en Surinaamse Nederlanders (Allen et al., 2023). In lijn hiermee meldt onderzoeker Baay van Indische komaf in een interview met de NOS: *“Dat de Surinaamse en de Caribisch-Nederlandse gemeenschap meer uitgesproken is, betekent niet dat de omvang en slavernij in de Oost verbloemd moet worden”* (Schenk & Polak, 2022). Toch nemen weinig Nederlanders met een migratieachtergrond uit de Oost het voortouw in deze discussie. Mogelijk is dit te linken aan het fenomeen ‘Indisch zwijgen’ (Jelyta, 2020). Het Adviescollege ‘Dialoggroep Slavernijverleden’ vindt desondanks dat de geschiedenis van de totslaafgemaakten in Oost-Indië meer aandacht behoeft (Schenk & Polak, 2022). Bovendien betoogt de Commissie ‘Versterking Kennis Geschiedenis Voormalig Nederlands-Indië’ dat de geschiedenis over Nederlands-Indië een prominentere plek dient te krijgen in het onderwijs aangezien het volgens hen “nog altijd doorwerkt in de hedendaagse samenleving” (Commissie Versterking Kennis Geschiedenis Voormalig Nederlands-Indië, 2023; NOS, 2023a).

1.2 Relevantie

1.2.1 Wetenschappelijke relevantie

Wat doorwerking betreft blijkt uit onderzoek dat de nasleep van het koloniale gedachtegoed nog steeds negatieve invloed kan hebben op individuen in de huidige maatschappij. Zo kan hedendaagse discriminatie volgens Hall (2010) in het verlengde liggen van Europees kolonialisme. Aanzienlijk veel wetenschappelijk onderzoek hierover heeft zich gefocust op de

uitwerking van koloniale discourses op hedendaags anti-zwart discriminatie (Hall, 2010; Roe, 2016). Daarentegen zal dit onderzoek zich bezighouden met discriminatie jegens Nederlanders met een migratieachtergrond uit voormalig Nederlands-Indië, voorts toegespitst op twee casussen: Molukse en Indische Nederlanders. Het is algemeen bekend dat deze twee gemeenschappen in het verleden te maken hebben gehad met discriminatie (Leeman & Saharso, 1991; Verbraak, 2021; EenVandaag, 2020; Steijlen, 2020). Beide groepen worden net als andere migranten uit voormalig Nederlands-Indië tegenwoordig formeel geregistreerd als Nederlanders met een migratieachtergrond uit het Zuidoost-Aziatische land Indonesië (Centraal Bureau voor de Statistiek [CBS], z.d.-c). Uit kwantitatief onderzoek blijkt dat één op de drie Indonesische Nederlanders boven de vijftien jaar zich in 2021 gediscrimineerd heeft gevoeld (CBS, 2022). Desalniettemin ontbreekt het aan kwalitatief onderzoek hierover. In het kader hiervan beoogt dit onderzoek een bijdrage te leveren aan het zichtbaar maken van kwalitatieve discriminatie-ervaringen onder Indische en Molukse Nederlanders. Dit illustreert de wetenschappelijke relevantie van het onderzoek. Bovendien concludeert onder andere socioloog Thijssen (2023) dat er meer discriminatieonderzoek moet komen naar de ervaringen van Indische en Molukse Nederlanders. Hij verwijst naar deze twee gemeenschappen als herhaaldelijk vergeten gemeenschappen “die een duidelijke link met het Nederlandse koloniale en slavernijverleden [hebben]” (Thijssen, 2023). Dat deze groepen discriminatie ervaren wordt ook door historicus Oostindie (2023) beaamd. Vanwege het tekort aan onderzoek betwijfelt hij echter of er een direct causaal verband bestaat tussen de koloniale periode en hedendaagse discriminatie-ervaringen van Indische en Molukse Nederlanders. Dit mogelijke verband wordt ook in dit onderzoek verkend. Bovendien heeft deze studie als doel om een hiaat in de literatuur te dichten door twee Aziatische populaties in Nederland te bestuderen. In de afgelopen decennia zijn er namelijk slechts twee kwalitatieve onderzoeken verricht naar anti-Aziatische discriminatie (Gijsberts, Huijnk & Vogels, 2011; Broekroelofs & Poerwoatmodjo, 2021). Langs dezelfde weg is discriminatie jegens Aziatische Nederlanders door de Nationaal Coördinator tegen Racisme en Discriminatie [NCDR] een onderbelichte kwestie genoemd (NOS, 2022c).

1.2.2 Bestuurlijke relevantie

Naast het gebrek aan onderzoek worden Aziatische Nederlanders weinig meegenomen in antidiscriminatiebeleid. In een interview gaat projectmedewerker Wong bij het Expertisebureau Diversiteit en Inclusiviteit van de Universiteit Leiden hierop in (Bos, 2022). In opdracht van het Ministerie van Binnenlandse Zaken heeft kennisinstituut Movisie in 2022 een handreiking voor gemeenten uitgebracht om discriminatie tegen te gaan. Alhoewel hierin aandacht is voor andere discriminatiegronden, zoals antisemitisme en antiziganisme, stelt Wong dat anti-Aziatische discriminatie niet wordt vermeld (Bos, 2022). Dit onderzoek is bestuurlijk relevant

doordat het inzicht tracht te geven in de toereikendheid van huidig antidiscriminatiebeleid voor Indische en Molukse Nederlanders door hun beleidsopvattingen te bevragen en middels een beleidsanalyse vast te stellen hoeveel beleidsaandacht er voor deze twee gemeenschappen is. Bovendien wordt er met deze studie beoogd inzichtelijk te maken in welke vormen en domeinen deze groeperingen discriminatie ervaren. Hierdoor kunnen de bevindingen van het onderzoek beleidsmakers handvatten aanreiken voor toekomstige maatregelen.

1.2.3 Maatschappelijke relevantie

Tot slot heeft de studie ook maatschappelijk relevantie. Het begrijpen en erkennen van ervaren discriminatie onder Indische en Molukse Nederlanders is belangrijk om inzicht te krijgen in een mogelijke onrechtvaardige behandeling van deze gemeenschappen op basis van etniciteit of herkomst. Uit het Nationaal Programma tegen Discriminatie en Racisme blijkt dat de Nederlandse overheid streeft naar een samenleving waarin iedereen vrij is en gelijke kansen heeft (Nationaal Coördinator tegen Discriminatie en Racisme [NCDR], 2022). Het onthullen van discriminatie-ervaringen draagt bij aan dit streven. Bovendien bevordert dit onderzoek de bewustwording en erkenning van de omvang van etnische discriminatie in de maatschappij.

1.3 Onderzoeksvragen

Gebaseerd op bovengenoemde bevindingen kan worden geconstateerd dat het van belang is om te verkennen of het huidige nationale antidiscriminatiebeleid toereikend is voor de bestrijding van discriminatie-ervaringen onder Indische en Molukse Nederlanders. In het kader hiervan is de volgende hoofdvraag geformuleerd: *“In hoeverre is het huidige Nederlandse antidiscriminatiebeleid toereikend voor de bestrijding van hedendaagse ervaren discriminatie onder Indische en Molukse Nederlanders?”*. Volgens Van Dale (2005) kan ‘toereikend’ worden gedefinieerd als “evenredig zijn aan het te bereiken doel”. Anders gezegd betekent dit woord “voldoende” of “zo goed als nodig is” (Kernerman Dictionaries, z.d.). Met ‘toereikend’ wordt in deze studie bedoeld dat het huidige antidiscriminatiebeleid voldoende is om te verzekeren dat Indische en Molukse Nederlanders geen discriminatie ervaren.

Voor het beantwoorden van de hoofdvraag zijn verschillende empirische en theoretische deelvragen geformuleerd. Deze zijn te lezen in tabel 1. De theoretische subdeelvragen vormen de basis voor de empirische deelvragen. De theoretische subdeelvragen zullen in hoofdstuk 2 en 3 worden behandeld. Aan de hand van een beleidsdocumentanalyse en semigestructureerde interviews zullen vervolgens de empirische deelvragen in hoofdstuk 5 worden beantwoord.

Tabel 1

Lijst met empirische en theoretische deelvragen

Nr.	Deelvraag	Aard
1.	In hoeverre is er momenteel beleidsaandacht voor anti-Indische en anti-Molukse discriminatie?	Empirisch
2.	In hoeverre verklaart de literatuur over beleidsagendering de huidige beleidsaandacht voor anti-Indische en anti-Molukse discriminatie?	Empirisch
2.1	Wat zegt de bestaande literatuur over beleidsagendering?	Theoretisch
3.	In hoeverre ervaren Indische en Molukse Nederlanders discriminatie?	Empirisch
3.1	Wat is ervaren discriminatie?	Theoretisch
3.2	In welke vormen komt ervaren discriminatie tot uiting?	Theoretisch
3.3	In welke domeinen wordt discriminatie ervaren?	Theoretisch
3.4	Hoe gaan slachtoffers om met hun ervaren discriminatie?	Theoretisch
4.	Welke opvattingen hebben Indische en Molukse Nederlanders over het huidige antidiscriminatiebeleid met betrekking tot hun eigen gemeenschap?	Empirisch
5.	Welke opvattingen hebben vertegenwoordigers van Indische en Molukse Nederlanders over de koloniale doorwerking in ervaren discriminatie onder hun eigen gemeenschap?	Empirisch
5.1	Wat is de (historische) context van Indische en Molukse Nederlanders?	Theoretisch

Opmerking. De theoretische subdeelvragen zijn grijsgekleurd en de empirische deelvragen zijn geelgekleurd.

1.4 Leeswijzer

Het volgende hoofdstuk, oftewel hoofdstuk 2, omvat het theoretisch kader. Hier worden de belangrijkste concepten gedefinieerd en toegelicht, alsmede de bestaande literatuur besproken. Hoofdstuk 3 belicht vervolgens de context van de twee casussen. In hoofdstuk 4 zullen de gebruikte onderzoeksmethoden, oftewel documentanalyse en semigestructureerde interviews, beschreven en verantwoord worden. In hoofdstuk 5 worden de onderzoeksresultaten behandeld. Hoofdstuk 6 omvat de conclusie van het onderzoek. In hoofdstuk 7 wordt er gereflecteerd op het onderzoeksproces en de onderzoeksbevindingen. Bovendien worden er suggesties gedaan voor vervolgonderzoek. Tenslotte zal er een eerste aanzet gegeven worden tot beleidsveranderingen.

2. Theoretisch kader

In dit hoofdstuk worden de belangrijkste begrippen, waaronder ervaren discriminatie, gedefinieerd en toegelicht. Bovendien wordt de bestaande literatuur over beleidsagendering, waaronder Kingdon's stromenmodel, behandeld. Om precies te zijn, wordt er een antwoord geformuleerd op de theoretische deelvragen 2.1, 3.1, 3.2, 3.3 en 3.4 (zie tabel 1).

2.1 Ervaren discriminatie

2.1.1 Definitie

Het Nederlandse woord 'discriminatie' is afgeleid van de Latijnse term 'discriminatio' en is letterlijk vertaald "het maken van onderscheid" (Discriminatie.nl, z.d.). Volgens de omschrijving in het onderzoeksrapport van de Parlementaire Onderzoekscommissie 'Effectiviteit Antidiscriminatiewetgeving' gaat het hierbij om een benadelend onderscheid tussen personen op grond van vooroordelen over bepaalde identiteitskenmerken (Parlementaire Onderzoekscommissie Effectiviteit Antidiscriminatiewetgeving, 2022). Op basis van dit onderscheid worden sommige individuen achtergesteld of minder gunstig behandeld. Vaak wordt er in discriminatieonderzoek en antidiscriminatiebeleid gerefereerd naar specifieke discriminatiegronden, zoals gender- en leeftijdsdiscriminatie (Fibbi, Midtbøen, & Simon, 2021, p.15). In deze studie gaat het in het bijzonder om etnische discriminatie, oftewel op grond van etniciteit of etnische identiteitskenmerken. Gezien er naar de subjectieve beleving van gediscrimineerde personen wordt gevraagd, richt dit onderzoek zich bovendien op 'ervaren discriminatie'. Deze term wordt door onderzoek van het Sociaal en Cultureel Planbureau [SCP] gedefinieerd als "de interpretatie van een meegemaakt incident als discriminatie" (Andriessen et al., 2020, p.8). Ervaren discriminatie wordt onderscheiden van feitelijke discriminatie dat ook wel 'juridische discriminatie' genoemd wordt. Dit is vastgelegd in artikel 1 van de Nederlandse Grondwet. Sinds 17 februari 2023 is dit artikel aangepast en luidt het: *"Allen die zich in Nederland bevinden, worden in gelijke gevallen gelijk behandeld. Discriminatie wegens godsdienst, levensovertuiging, politieke gezindheid, ras, geslacht, handicap, seksuele gerichtheid of op welke grond dan ook, is niet toegestaan."* (Rijksoverheid, 2023). Zoals Andriessen en collega's (2020) beschrijven kan er sprake zijn van feitelijke discriminatie zonder dat iemand dat als discriminatoir ervaart. Personen kunnen zich ook gediscrimineerd voelen terwijl er juridisch gezien geen sprake is van discriminatie (Andriessen et al., 2020). In lijn hiermee hebben Feldman-Barrett en Swim (1998) vier combinaties van ervaren en juridische discriminatie uiteengezet. Er wordt volgens hen gesproken van een 'correct hit' – vrij vertaald in een 'juiste treffer' - wanneer er sprake is van juridische discriminatie en dat ook als zodanig ervaren wordt. Wanneer iemand een situatie als discriminatie interpreteert maar het geen

feitelijke discriminatie is, heet dat een ‘vals alarm’. Een ‘misser’ is volgens de auteurs een gebeurtenis die niet als discriminatie wordt ervaren maar juridisch gezien wel discriminatoir is. En tenslotte is er sprake van een ‘correcte afwijzing’ indien de situatie geen feitelijke en geen ervaren discriminatie betreft (Feldman-Barrett & Swim, 1998).

In deze sectie is de term ‘ervaren discriminatie’ gedefinieerd en toegelicht. Bovendien is het onderscheid tussen juridische en ervaren discriminatie besproken, waarvan de vier combinaties van Feldman-Barrett en Swim (1998) zijn behandeld. In de volgende sectie zal worden beschreven in welke vormen ervaren discriminatie tot uiting komt en in welke domeinen dit plaatsvindt.

2.1.2 Uitingsvormen en domeinen

In het rapport *Ervaren discriminatie in Nederland II* van het SCP worden verschillende uitingsvormen van (ervaren) discriminatie uiteengezet (Andriessen et al., 2020). Andriessen en medeonderzoekers (2020) hebben deze uitingsvormen van ervaren discriminatie onderverdeeld in vijf vormen, waaronder ongelijke behandeling, negatieve bejegening, vandalisme, bedreiging en geweld, en seksueel grensoverschrijdend gedrag. Zo kan seksueel grensoverschrijdend gedrag zich bijvoorbeeld voordoen in de vorm van seksuele intimidatie. Ook worden er geregeld eigendommen van discriminatieslachtoffers beklad, bekrast of vernield (Andriessen et al., 2020). Uit hetzelfde onderzoek blijkt dat ervaren discriminatie het vaakst voorkomt in de vorm van negatieve bejegening en ongelijke behandeling (Andriessen et al., 2020). Deze twee meest voorkomende uitingsvormen worden in dit onderzoek verkend.

Wat betreft negatieve bejegening kan er bijvoorbeeld sprake zijn van vermeende discriminatie bij pesterijen, of kan een persoon die genegeerd of uitgesloten wordt dit als discriminatie beschouwen (Andriessen et al., 2020; CBS, 2022). Een ander voorbeeld is te vinden in het verkennende onderzoek van Broekroelofs en Poerwoatmodjo naar anti-Aziatische discriminatie (2021). Tijdens deze studie zijn verschillende Aziatische Nederlanders bevroegd, waaronder ook Chinees-Indische Nederlanders. Alle respondenten gaven aan maandelijks tot wekelijks uitgescholden te worden vanwege hun etnische afkomst of bepaalde fenotypische kenmerken. Vaak omvatten de scheldwoorden Chinees-Indische gerechten, zoals ‘nasi goreng’ (Broekroelofs & Poerwoatmodjo, 2021). Een onderzoek van de Volkskrant naar de redactiecultuur van NOS Sport toont vergelijkbare resultaten (NOS, 2023c). Hieruit blijkt dat medewerkers met een Aziatische migratieachtergrond regelmatig ‘pinda’, ‘kroepoek’ of ‘loempiaatje’ genoemd werden (NOS, 2023c). Deze scheldwoorden zouden een voorbeeld kunnen zijn van een ‘microagressie’. Volgens Sue en anderen (2007) zijn microagressies korte

en alledaagse vernederingen die met of zonder opzet plaatsvinden en denigrerend, vijandig of negatief zijn tegenover een etnische minderheid. Deze vernederingen worden vaak op een humoristische manier gebracht waardoor de ernst is verhuld (Sue et al., 2007). In dezelfde studie van Sue en anderen (2007) zijn microagressies onderverdeeld in drie verschillende soorten. Ten eerste zijn er zogenoemde 'microaanvallen'. Dit zijn etnische vernederingen die de intentie hebben om het doelwit te kwetsen en zowel verbaal als non-verbaal kunnen zijn. De bovengenoemde scheldwoorden zouden als microaanval kunnen worden opgevat. De tweede variant wordt een 'microbelediging' genoemd (Sue et al., 2007). Deze vorm is subtieler en vindt geregeld onbedoeld plaats. Het gaat hierbij om verbale of non-verbale uitingen die ongevoelig en onbeleefd zijn. Het kan ook gaan om opmerkingen die bedoeld zijn als compliment. Zo maakt de discriminator soms een opmerking over bepaalde culturele normen en waarden van etnische minderheden doordat ze niet voldoen aan de dominante witte norm. Ook worden er door discriminatoren bepaalde kenmerken toegeëigend aan etnische groepen, zoals hoge intelligentie of criminaliteit. Andere groeperingen worden bejegend en benaderd als tweederangsburgers (Sue et al., 2007). De derde en laatste vorm kan worden vertaald als microinvalidatie. Hierbij worden de gevoelens en ervaringen van onderdrukte groepen ontkend (Sue et al., 2007). Zo kunnen personen van Indische of Molukse afkomst die in Nederland geboren zijn herhaaldelijk worden gevraagd waar ze 'echt' vandaan komen of waar ze zijn geboren. Dit discriminatoire gedrag ontkent hun Nederlanderschap en kan hen het idee geven dat ze buitenstaanders zijn. Ook kan men 'kleurenblind' zijn, oftewel ontkennen dat er verschillende etniciteiten bestaan (Sue et al., 2007). Zo worden verschillen tussen Aziatische Nederlanders gemaskeerd doordat ze over een kam worden geschoren. Microagressies zijn vaak gebaseerd op bepaalde vooroordelen over een gemeenschap of stereotypen. Volgens Wardhaugh en Fulle (2015) kan een stereotype worden gezien als een gegeneraliseerd beeld van een bepaalde groep mensen. Hierbij wordt ervan uitgegaan dat alle leden van deze groep bepaalde persoonlijke kenmerken met elkaar delen. Vaak corresponderen deze gegeneraliseerde beelden niet met de realiteit. Stereotypen kunnen negatief, neutraal en positief zijn (Wardhaugh & Fulle, 2015). In het boek *Hallo witte mensen* benoemt Nzume (2017) enkele stereotypen over Zuidoost-Aziatische vrouwen. Zo zouden vrouwen van Zuidoost-Aziatische afkomst bijvoorbeeld bescheiden, mysterieus en ingetogen zijn (Nzume, 2017, p.66). Harpalani (2021) stelt dat etnische stereotypering onlosmakelijk ontmenselijkend is, zelfs wanneer het gaat om positieve stereotypen. Het neemt namelijk de individualiteit van een persoon weg waarna het vervangen wordt door een sterk vereenvoudigde groepscharikatuur (Harpalani, 2021). Harpalani (2021) spreekt over stereotypen als 'de ideologische basis voor onderdrukking' (p.35). In de Nederlandse media komen veel verschillende stereotypen over Aziaten voor, waarvan dikwijls wordt verondersteld dat ze voor elke Aziatische groepering in

Nederland gelden (NOS, 2022a). Hierbij worden verschillen tussen Aziatische gemeenschappen gemaskeerd. Zo wordt in Nederland bijvoorbeeld vaak gedacht dat elke Aziat uit China komt (NOS, 2022a). In werkelijkheid is Azië een zeer diverse regio waarin veel uiteenlopende culturele en etnische groepen naast elkaar bestaan (NOS, 2021). Een voorbeeld van deze incorrecte generalisatie over Aziaten is te vinden in een positief stereotype, namelijk de 'modelminderheid' (Harpalani, 2021). Aziatische gemeenschappen worden volgens deze aanname gezien als succesvoller dan andere minderheidsgroepen op educatief en economisch gebied en dit zou komen vanwege hun culturele opvoeding, werkethiek en doorzettingsvermogen (Harpalani, 2021). Wanneer iemand op basis van deze 'mythe' een hoge mate van intelligentie toeschrijft aan een Aziatisch persoon dan is er sprake van een microbelediging (Sue et al., 2007). Ook Indische Nederlanders worden weggezet als 'modelminderheid' (Kartosen-Wong, 2018). Desalniettemin worden ongelijkheden binnen de Aziatische gemeenschap door deze mythe verhuld (Harpalani, 2021).

Het idee ongelijk te zijn behandeld krijgen personen op verschillende manieren. Zo ervaren sommigen een ongelijke behandeling bij sollicitaties voor een stage- of werkplek en krijgen anderen naar hun idee een lager salaris dan collega's (Andriessen et al., 2020). Er vindt evenzeer ervaren ongelijke behandeling plaats in het contact met instanties, zoals een zorginstelling, en in de horeca door middel van discriminatoir deurbeleid van horecaondernemingen (Andriessen et al., 2020). Bovendien worden sommige groepen anders behandeld door middel van 'etnisch profileren' (Amnesty, z.d.). Dit houdt in dat personen met bepaalde etnische achtergronden eerder gecontroleerd worden vanwege fenotypische kenmerken. Dit gebeurt onder andere door de politie. Hierbij is dan geen sprake van aansturing of een objectieve beoordeling. In plaats daarvan handelen deze politieagenten op eigen initiatief (Amnesty, z.d.). Ook werd etniciteit door de Koninklijke Marechaussee gebruikt in risicoprofielen, waardoor hetzelfde fenomeen plaatsvond bij 'Mobiel Toezicht Veiligheid'-controles, zoals op het vliegveld. Per 14 februari heeft het gerechtshof in Den Haag dit echter verboden (NOS, 2023b).

Er zijn verschillende domeinen waarin discriminatie wordt ervaren. In het Nationaal Programma tegen Discriminatie en Racisme dat op 30 augustus 2022 werd gepubliceerd worden enkele van deze domeinen genoemd (NCDR, 2022). Zo wordt er landelijk momenteel ingezet om etnische discriminatie in het onderwijs, op de stage- en arbeidsmarkt, bij de politie, in de zorg, in de sport en in de mediasector tegen te gaan. Ook online-discriminatie wordt met het lopende beleid aangepakt (NCDR, 2022). Zoals blijkt uit eerdergenoemde voorbeelden vindt ervaren discriminatie daarnaast plaats op de werkvloer en in de openbare ruimte. Ook is er een aanpak opgesteld om discriminatie binnen de Rijksoverheid te bestrijden (NCDR, 2022). Zo is uit een onderzoek bij het ministerie van Buitenlandse Zaken gebleken dat institutionele

discriminatie in overvloedige mate plaatsvindt binnen dit departement, onder meer naar Aziatische werknemers (Omlo et al., 2022).

In deze sectie zijn de uitingsvormen van ervaren discriminatie uit het onderzoek van Andriessen en anderen (2020) toegelicht. Vervolgens zijn twee van deze uitingsvormen uitgewerkt. Verder is er besproken in welke domeinen ervaren discriminatie plaatsvindt. In de volgende sectie zal besproken worden hoe slachtoffers omgaan met en reageren op hun discriminatie-ervaringen.

2.1.3 Omgaan met ervaren discriminatie

De ervaring gediscrimineerd te worden kan nare gevolgen hebben voor getroffenen, zoals een geïnternaliseerd minderwaardigheidsgevoel (Steele, Spencer, & Aronson, 2002). Etnische groepen die discriminatie ervaren kunnen zelf geloven in hun minderwaardigheid omdat ze dit vaak te horen hebben gekregen. Aangezien zij hun ervaren discriminatie internaliseren, wordt ook wel gesproken van 'geïnternaliseerde etnische discriminatie' (David, Schroeder, & Fernandez, 2019). Het minderwaardigheidsgevoel van gediscrimineerde individuen kan gevolgen hebben voor hun prestaties. Zo ligt er volgens Steele en collega's (2002) een 'stereotype threat' op de loer. Hierbij wordt het functioneren van bepaalde minderheidsgroepen belemmerd doordat zij zich conformeren aan negatieve stereotypering over hun eigen capaciteiten (Steele et al., 2002). Bovendien creëren zij volgens DuBois een 'dubbel bewustzijn' (Harpalani, 2021). Dit houdt in dat onderdrukte of gediscrimineerde individuen te maken hebben met een intern conflict bij het creëren van hun eigen identiteit. Dit heeft ook betrekking op voormalig gekoloniseerde gemeenschappen. Zo noemde Fanon het dubbel bewustzijn 'een conditie van gekoloniseerde mensen' (Black, 2007). Personen met een migratieachtergrond uit een voormalige kolonie kijken naar zichzelf vanuit het perspectief van de kolonisator (Harpalani, 2021). In de hedendaagse samenleving neemt dit voor niet-witte personen de vorm aan van het kijken met een 'witte lens'. Dat ook Aziaten die woonachtig zijn in westerse landen hiermee te maken hebben, blijkt uit de studie van Harpalani (2021). De Aziatisch-Amerikaanse participanten waren continu in conflict tussen hun eigen identiteit en de verwachtingen van dominante witte normen en waarden (Harpalani, 2021).

Slachtoffers van ervaren discriminatie gaan op verschillende manieren ermee om. Inspanningen om deze situaties en de daarmee gepaard gaande emoties te managen worden copingstrategieën genoemd (Lazarus & Folkman, 1984). Er is veel geschreven over deze strategieën in de wetenschappelijke literatuur. Zo kan coping bijvoorbeeld plaatsvinden op intrapsychisch, interpersoonlijk en intergroepsniveau. In andere woorden bestaan er

copingstrategieën die zich richten op de eigen psyche, interacties met andere personen of interacties tussen groepen (Butera & Levine, 2009). Ook bestaat er het onderscheid tussen actieve en passieve coping en worden probleem- en emotiegerichte copingstrategieën gedifferentieerd (Dewaele & Houtte, 2010; Lazarus & Folkman, 1984). Doordat deze dichotomieën elkaar niet uitsluiten en veel bediscussieerd zijn, heeft Omlo (2014) op basis van literatuur vier nieuwe copingstrategieën uiteengezet. Om te beginnen is er de polariserende strategie die zich richt op de 'daders' in plaats van de 'slachtoffers'. Volgens deze strategie gaan getroffenen actief de confrontatie aan, soms op een vijandige of agressieve manier (Omlo, 2014). Dit contrasteert met de tweede strategie. Dit is de vermijdende strategie waarbij personen zich op allerlei manieren stilhouden, terugtrekken en de confrontatie vermijden (Omlo, 2014). De derde strategie die gediscrimineerde individuen kunnen aannemen is de conformerende strategie. Slachtoffers 'conformereren zich', oftewel ze passen zich aan om sociale insluiting te garanderen. Net als de polariserende strategie is dit een actieve strategie (Omlo, 2014). De vierde en laatste strategie is de verbindende copingstrategie. Volgens deze wijze zijn getroffenen actief bezig met het ontkrachten van vooroordelen. In tegenstelling tot de polariserende strategie gaat het hier om een constructieve en positieve manier waarbij men de relatie met de ander wil behouden (Omlo, 2014).

Door eerste generatie Indische Nederlanders wordt vaak gezwegen over het koloniale en onderdrukte verleden. Dit wordt ook wel 'Indisch zwijgen' genoemd (Jelyta, 2020). Volgens Roe (2016) is deze vorm van stilte een traumarespons. Vanwege de pijn wordt er niet graag over gesproken. Uit een etnografisch onderzoek van Sheriff (2001) in Braziliaanse steden werd duidelijk dat dit zwijgen ook voor hedendaagse discriminatie-ervaringen kan gelden. Respondenten bleken liever niet te praten over hun ervaringen met etnische discriminatie of stereotyperingen. Dit komt doordat het hen een verdrietig, naar, gefrustreerd, hopeloos en machteloos gevoel geeft (Sheriff, 2001). Dit gevoel willen ze liever negeren. Bovendien praten slachtoffers liever niet over pijnlijke ervaringen vanwege een onveilig gevoel of angst voor controleverlies (Sheriff, 2001). Tegelijkertijd bleek uit de resultaten dat stilte gebruikt wordt als vorm van verzet. Zo worden vermindering, ontkenning, misleiding en eufemisme ingezet om schaamte, geïnternaliseerde onderdrukking, trauma of andere psychologische wonden te verzachten. Ook wordt het gebruikt om de negatieve impact te camoufleren (Sheriff, 2001). Het is niet duidelijk hoe Indische Nederlanders omgaan met discriminatie. Indien zij kiezen voor 'Indisch zwijgen' zou dit volgens Omlo (2014) kunnen worden gezien als het volgen van vermijdende copingstrategie. Leeman en Saharso (1991) deden onderzoek naar hoe Surinaamse, Marokkaanse en Molukse jongeren in Nederland omgaan met discriminatie-ervaringen. Alhoewel jongeren uit elke groep aangaven discriminatie te ervaren, waren de respondenten selectief met het gebruik van de term

'discriminatie' in hun antwoorden (Leeman & Saharso, 1991, p.9). Mogelijk is dit vanwege de negatieve connotatie van de term. De Molukse jongeren van deze studie deelden veelal de mening dat slachtoffers van ervaren discriminatie iets terug moeten doen. Zij vonden dat discriminatie niet genegeerd of gebagatelliseerd moest worden. Zo werd er bijvoorbeeld gereageerd met verbaal en fysiek geweld. Ondanks dat de Molukse jongeren hun voorkeur voor confrontatie hadden geuit, werd er dikwijls door hen toch niet gereageerd op ervaren discriminatie (Leeman & Saharso, 1991, p.13). In overeenstemming met Omlo's (2014) denkwijze zouden de Molukse jongeren uit dit onderzoek een polariserende copingstrategie prefereren.

In deze sectie is behandeld hoe getroffen en omgekomen personen om kunnen gaan met ervaren discriminatie. Zo zijn de vier copingstrategieën van Omlo (2014) uiteengezet en gekoppeld aan de Indisch-Nederlandse en Moluks-Nederlandse bevolking. In het volgende hoofdstuk zal de bestaande wetenschappelijke literatuur over beleidsagendering besproken worden.

2.2 Literatuur over beleidsagendering

De totstandkoming van beleid is een veelbesproken onderwerp in de literatuur. Ten aanzien hiervan bespreekt Lindblom (1959) het 'rational comprehensive'-model en het 'incrementalisme'. Het rational comprehensive-model stelt dat beleid op een rationele en systematische manier wordt gevormd in een lineair proces. In dit proces wordt eerst een probleem geïdentificeerd, waarna er duidelijke doelen worden vastgesteld. Vervolgens worden er alternatieven gezocht en geëvalueerd waarvan de beste optie wordt geselecteerd (Lindblom, 1959). Dit model gaat volgens Lindblom (1959) uit van een ideale situatie waarin beleidsmakers toegang hebben tot alle relevante informatie. Daarentegen wordt nieuw beleid volgens het incrementalisme gemaakt door kleine, incrementele veranderingen aan te brengen aan bestaand beleid (Lindblom, 1959). Beleidsverandering vindt in overeenstemming met het incrementalisme plaats in een geleidelijk en stapsgewijs proces waarbij er rekening wordt gehouden met beperkte middelen. Lindblom (1959) bepleit dat het rational comprehensive-model in de praktijk niet haalbaar is vanwege politieke onenigheid over wat rationeel het beste beleid is en onvolledige informatie. Daarentegen ziet hij incrementalisme als een realistischere benadering van beleidsvorming doordat dit model op basis van praktische ervaringen stapsgewijs beleid vormt. Kleine aanpassingen zijn volgens hem gemakkelijker te implementeren (Lindblom, 1959). Een alternatieve beleidsvormingstheorie is de 'punctuated equilibrium'-theorie van Baumgartner en Jones (1993). Volgens deze denkwijze worden lange stabiele periodes van vrijwel geen beleidsverandering afgewisseld met korte periodes van

grootschalige veranderingen in beleid (Baumgartner & Jones, 1993). De onvoorspelbaarheid van deze korte, instabiele en dynamische periodes wordt hierbij benadrukt. In tegenstelling tot het rational comprehensive model verandert volgens deze theorie beleid niet in een lineair proces (Baumgartner & Jones, 1993).

Deze studie houdt zich specifiek bezig met beleidsagendering. Volgens Cohen, March en Olsen (1972) is dit een proces waarin beleidsproblemen eerst worden geïdentificeerd, dan gedefinieerd, en vervolgens worden erkend als issues die aandacht en handelingen van beleidsmakers behoeven (Cohen, March & Olsen, 1972). Deze auteurs introduceerden het 'garbage can'-model als metafoor voor organisatorische besluitvorming. Zij stellen dat beleidskwesties worden geagendeerd in een vuilnisbak, ofwel chaotische omgeving, waarin verschillende problemen, oplossingen en besluitvormers bijeenkomen. De nadruk ligt hierbij op het complexe en niet-lineaire karakter van beleidsagendering (Cohen, March & Olsen, 1972). Kingdon (1984) heeft zijn theorie voortgebouwd op dit 'garbage can'-model. Hij trachtte met zijn zogeheten 'multiple streams'-model, ofwel stromenmodel, te verklaren waarom sommige beleidsproblemen wel op de agenda komen terwijl andere issues geen beleidsaandacht krijgen (Kingdon, 1984). Dit model bestaat uit drie verschillende stromen, ofwel processen. Dit zijn de probleemstroom, de beleidsoplossingstroom en de politieke stroom. De probleemstroom verwijst naar de aandacht voor een bepaald beleidsprobleem (Kingdon, 1984). Als een bepaald probleem niet als dringend wordt beschouwd door het publiek of beleidsmakers, kan het worden genegeerd waardoor er beleid ontbreekt. De tweede stroom is de beleidsoplossingstroom. Deze stroom gaat over de beschikbaarheid van oplossingen voor een het beleidsprobleem (Kingdon, 1984). Wanneer er geen oplossing voor een probleem bestaat, kan dit bijvoorbeeld leiden tot ontbrekend beleid. De politieke stroom is de derde stroom en dit betreft de politieke haalbaarheid. De politieke omstandigheden moeten volgens deze stroom de totstandkoming van het beleid toelaten. Wanneer er geen politiek draagvlak of momentum voor is, wordt het beleid niet doorgevoerd (Kingdon, 1984). Volgens Kingdon (1984) wordt er beleid gevormd of veranderd wanneer deze drie stromen samenkomen in een 'window of opportunity'. Vrij vertaald is dat een venster van gelegenheid om een bepaalde beleidsverandering door te voeren of een nieuw beleidsprobleem op de agenda te zetten, of in het kort: een beleidsvenster. De belangrijkste actoren in het agenderingsproces noemt Kingdon (1984) 'policy entrepreneurs'. Deze actoren zijn actief op zoek naar beleidsoplossingen en zijn bovenal bezig met het creëren van een 'window of opportunity' waardoor ze in enige mate een rol hebben in elke stroom (Kingdon, 1984).

Als er geen oplossing voor een beleidsprobleem gevonden wordt, stellen Douglass en Ansell (2021) dat een 'collaborative performance summit' een uitkomst kan bieden. Dit is een bijeenkomst waar actoren die zich bezighouden met hetzelfde beleidsprobleem met elkaar in

gesprek gaan (Douglass & Ansell, 2021). In de praktijk betekent dit dat de betrokken actoren samenkomen om informatie uit te wisselen, gezamenlijke doelen vast te stellen en vervolgacties te bespreken (Douglass & Ansell, 2021). Op deze manier wordt er gezamenlijk een oplossing gevonden voor het beleidsprobleem. Tijdens zo'n bijeenkomst wordt een taakverdeling gegeneerd, waarna elke actor in het vervolgproces een eigen rol en takenpakket krijgt (Douglass & Ansell, 2021). Volgens de auteurs dienen 'collaborative performance summits' goed uitgevoerd te worden gezien het anders averechts kan werken (Douglass & Ansell, 2021). Zo hebben actoren uiteenlopende belangen of doelen die het beleidsvormingsproces kunnen vermoeilijken. Door middel van dialoog en samenwerking biedt deze bijeenkomst echter de mogelijkheid om belangen van verschillende actoren te verenigen.

In dit deelhoofdstuk is een overzicht gegeven van de bestaande literatuur over beleidsagendering, waaronder het stromenmodel van Kingdon (1984). De beleidsagenderingstheorie zal in de analyse toegepast worden op het huidige antidiscriminatiebeleid met betrekking op Indische en Molukse Nederlanders. Het volgende hoofdstuk omvat de contextualisatie van de twee casussen, ofwel de Indische en Molukse gemeenschap in Nederland.

3. Context

In dit hoofdstuk wordt de context van Indische en Molukse Nederlanders behandeld. In andere woorden zal er een antwoord worden gegeven op theoretische vraag 4.1 (zie tabel 1). Om precies te zijn, worden de koloniale en migratiegeschiedenis van de twee gemeenschappen besproken. Vervolgens wordt er een casusbeschrijving gegeven van de Indische en Molukse gemeenschap.

3.1 Voorgeschiedenis en kolonisatie

De eerste Nederlandse handelscompagnieën bereikten de Indische Archipel in 1596 (Bosma et al., 2006, p.25). Op 5 maart 1599 kwam het eerste Nederlandse schip ook aan op het Molukse eiland Ambon (Smeets & Steijlen, 2006, p.24). Alhoewel hun plan eerst nederig leek, veranderde dit drastisch toen de compagnieën zich in 1602 lieten fuseren in de Verenigde Oost-Indische Compagnie [VOC]. Vele veroveringen van belangrijke handelsposten in de archipel volgden (Bosma et al., 2006, p.24). Het Nederlandse koloniale gezag in de Indische Archipel zou nog ongeveer 350 jaar voortduren. De gemeenschap van Nederlands-Indië was zeer gesegregeerd. Sinds 1854 werden volgens het Indisch Staatsrecht drie etnische standen van elkaar onderscheiden: de Europeanen, 'oosterse buitenlanders' en inlanders (Oostindie, 2010; Vries, 2009). De Europeanen behoorden tot de hoogste rang. Dit waren voornamelijk de witte Nederlanders die in Nederlands-Indië verbleven, ook wel 'totoks' genoemd (Oostindie, 2010). Ook de Indo-Europese groep behoorde tot deze categorie. Dit waren de inwoners van gemengd Inlands-Europees bloed die een Europese status gekregen hadden. Indo-Europeanen van Nederlandse komaf worden ook wel 'Indo's' genoemd (Vries, 2009). Alhoewel zij in de koloniale gemeenschap formeel een Nederlandse status hadden, werden zij in tegenstelling tot totoks niet als volwaardige Nederlanders behandeld (Vries, 2009, p.24). Tot de tweede rang voor 'oosterse buitenlanders' behoorden voornamelijk Peranakan-Chinezen en Arabieren (Oostindie, 2010). De oorspronkelijke bevolking omvatte de derde en onderste rang. Zij werden ook wel inlanders genoemd. Het overgrote merendeel van de bevolking behoorde tot deze laag, waaronder ook Molukkers (Oostindie, 2010). Andere inlanders waren onder meer Papoea's, Balinezen, Javanen, Makassaren en Soendanezen (Croix, z.d.). Zoals iemand van de eerste generatie in een paneldiscussie vertelde, "werden wij inlanders in Nederlands-Indië als niks gezien, oftewel we bestonden niet en hadden geen enkele rechten" (Pakhuis de Zwijger, 2022).

In 1942 werd Nederlands-Indië bezet door Japan, waardoor veel Europeanen naar interneringskampen werden gestuurd. Dit trof zowel totoks als Indo's. Mannen werden van hun vrouwen en gezinnen gescheiden (Oostindie, 2010). De capitulatie van Japan op 15 augustus

1945 betekende het einde van Nederlands-Indië. Het duurde echter nog vier gewelddadige jaren tot de onafhankelijkheid van Indonesië op 27 december 1949 (Bosma et al., 2006, p.47). Indo-Europeanen moesten voor het Nederlandschap of het Indonesisch staatsburgerschap kiezen, waarvan ongeveer negentig procent opteerde voor het Nederlandschap (Vries, 2009, p.31). Vele Indo-Europeanen die wel voor het Indonesische staatsburgerschap hadden gekozen, kwamen daar later op terug en trokken in de jaren zestig alsnog naar Nederland. Zij worden 'spijtoptanten' genoemd (Vries, 2009).

Dit deelhoofdstuk gaf een beknopte samenvatting van de koloniale geschiedenis van voormalig Nederlands-Indië, evenals een uitleg over het koloniale rangensysteem. Bovendien is beschreven hoe er een einde kwam aan dit door Nederland gekoloniseerde gebied. In het volgende deelhoofdstuk zal de postkoloniale migratie naar Nederland behandeld worden.

3.2 Migratiegeschiedenis

Ruim 400 duizend personen migreerden tussen 1946 en 1968 van Nederlands-Indië naar Nederland (Beets et al., 2003; Vries, 2009). Deze migratiestroom wordt ook wel 'repatriëring' genoemd (Vries, 2009). Net als de toenmalige bevolking in Nederlands-Indië was de groep migranten etnisch divers (Oostindie, 2010). In de eerste drie jaar emigreerden voornamelijk totoks en Indo's. De eerste golf was aan het begin van de onafhankelijkheidsstrijd en de tweede golf kwam ten tijde van de Indonesische soevereiniteit (Beets et al., 2003). Toen in 1962 Nederlands-Nieuw-Guinea aan Indonesië werd overgedragen, trok tevens een klein aantal Papoea's naar Nederland (Oostindie, 2010; Vries, 2009). In de jaren zestig verruilden de laatste spijtoptanten en enkele Peranakan-Chinezen Indonesië ook voor Nederland (Beets et al., 2003). Het is noemenswaardig dat er een wezenlijk verschil bestaat tussen de migratiegeschiedenis van de Molukkers en die van andere migrantengroeperingen, waaronder ook de Indische gemeenschap (Smeets & Steijlen, 2006). In plaats van dat de migratie verspreid werd over een langere periode is het grootste gedeelte van deze groep tegelijkertijd in 1951 naar Nederland gekomen. Op dienstbevel van de Nederlandse overheid werden toen namelijk ongeveer 12,5 duizend Molukse militairen en hun gezinnen overgebracht vanuit de Molukken (Smeets & Steijlen, 2006). Sommigen moesten noodgedwongen familieleden achterlaten, waaronder kinderen en grootouders. Toen het Nederlands-Nieuw-Guinea in 1962 door Indonesië werd overgenomen, emigreerde nog een kleine groep Molukkers naar Nederland (CBS, 2020).

In dit deelhoofdstuk is de migratiegeschiedenis van Nederlands-Indië naar Nederland beschreven. Om specifiek te zijn, gaat het om de personen die na de val van Nederlands-Indië zijn geëmigreerd. In het volgende deelhoofdstuk zullen de twee casussen beschreven worden.

3.3 Casusbeschrijving

3.3.1 Indische Nederlanders

In eerste instantie wordt er met de term 'Indische Nederlanders' verwezen naar de zogeheten 'Indo's'. Dit zijn personen met een migratieachtergrond uit Nederlands-Indië van 'gemengde Inlands-Nederlands bloed' (Beets, Imhoff & Huisman, 2003, p.58; Croix, z.d.). Later werd het een koepelterm voor alle migranten uit voormalig Nederlands-Indië (Beets et al., 2003). Deze studie houdt de oorspronkelijke definitie aan en categoriseert uitsluitend personen met Indisch bloed als Indische Nederlanders. Het merendeel van de Nederlanders verbleef op Java, waardoor Indische Nederlanders vooral van gemengde Javaans-Nederlandse komaf zijn (Croix, z.d.). Naar schatting waren in 1968 ongeveer 200 duizend migranten van gemengde Inlands-Nederlandse afkomst in Nederland (Vries, 2009, p.16). Zoals een Indische vrouw van de tweede generatie in een interview met OneWorld vertelt, *“zijn Indische Nederlanders het product van kolonialisme”* (Ariëns, 2020). Dit komt doordat velen in Nederlands-Indië geboren zijn met een Nederlandse vader en een inlandse moeder. Deze relaties waren destijds in talrijke gevallen behoorlijk ongelijkwaardig. Zo kregen veel witte Nederlandse mannen kinderen met hun bijvrouw, ook wel 'njai' genoemd, zonder getrouwd te zijn. Deze mannen wisselden deze 'njai' vervolgens soms in voor een ander (Ariëns, 2020). Eenmaal in Nederland, na de koloniale tijd, werd het denkbeeld van veel Indische Nederlanders nog steeds beïnvloed door het ongelijke etnische standensysteem uit Nederlands-Indië. Zo beschrijft dezelfde Indische vrouw van de tweede generatie dat *“haar ouders opkeken tegen witte Nederlanders”* (Ariëns, 2020).

Volgens de Vries (2009) werden Indische Nederlanders gedurende een lange tijd gezien als intermediair tussen Nederlanders met en Nederlanders zonder migratieachtergrond. Dit komt mede doordat ze tijdens de koloniale periode al blootgesteld werden aan de Nederlandse taal, cultuur, normen en waarden (Vries, 2009). Ook zijn veel Indo's 'geruisloos' geïntegreerd en geassimileerd. In andere woorden wordt gezegd dat de gemeenschap zich goed heeft aangepast. Ze waren zelfs bereid om 'aardappelvreter' te worden (Oostindie, 2010, p.29). Toch hebben ze te maken gehad met discriminatie, alhoewel dit vaak onder de radar blijft. In een opiniepanel met Indisch Nederlanders van EenVandaag (2020) worden voorbeelden van ervaren anti-Indische discriminatie genoemd. Zo beschreef een mannelijke participant van Indische komaf dat hij vroeger als kind discriminatoire vragen kreeg als *“hebben jullie zand op de vloer?”* en *“slapen jullie in een hangmat?”* (EenVandaag, 2020). Ook werd hij geregeld

‘pinda-poepchinees’ genoemd (EenVandaag, 2020). Een andere mannelijke deelnemer beschreef dat een meisje in de kleuterklas niet met hem mocht spelen van haar ouders. Een vrouwelijke Indische Nederlander vertelde dat haar moeder werd genegeerd bij de bakker en dat mensen niet naast haar moeder wilden zitten in de tram (EenVandaag, 2020). Een ander scheldwoord waarmee Indische Nederlanders te maken krijgen is ‘blauwe’ (Croix, z.d.). Deze onvriendelijke benaming gebruikten totoks in de koloniale tijd om naar Indische Nederlanders te refereren, maar ook in de moderne samenleving wordt het woord nog geregeld gebruikt. Indisch eten wordt voorts vaak ‘een blauwe hap’ genoemd (Croix, z.d.).

In deze sectie is de Indische gemeenschap in Nederland gecontextualiseerd. In de volgende sectie zal er meer informatie worden gegeven over Molukse Nederlanders.

3.3.2 Molukse Nederlanders

De Molukse Nederlanders zijn afkomstig van de Molukken, een eilandengroep in de Indische Archipel. Het merendeel van de migranten kwam van het Zuid-Molukse eiland Ambon en worden ‘Ambonezen’ genoemd (Smeets & Steijlen, 2006). De naar Nederland geëmigreerde militairen hebben tijdens de koloniale bezetting voor het Koninklijk Nederlandsch-Indisch Leger [KNIL] gevochten. Eenmaal in Nederland kregen zij te horen dat zij waren ontslagen uit hun militaire dienst. In andere woorden werden ze gedemilitariseerd (Smeets & Steijlen, 2006, p.81). Dit kwam hard aan bij de gemeenschap, zeker gezien zij altijd trouw hun militaire diensten hadden vervuld. De Molukkers kwamen in eerste instantie te wonen in afgezonderde woonoorden. Dit waren voormalige kazernes, kloosters, concentratiekampen en gevangnissen (Verbraak, 2021). De initiële gedachte was dat het verblijf van de Molukkers in Nederland tijdelijk zou zijn. Na de onafhankelijkheid van Indonesië werd in april 1950 op de Molukse eilanden namelijk de ‘Republik Maluku Selatan’ [RMS] uitgeroepen. De voormalig KNIL-militairen waren van plan om op den duur, na zo’n drie tot zes maanden, naar de RMS terug te keren. Ze hadden de valse belofte gekregen van de Nederlandse overheid dat ze hulp zouden ontvangen met het stichten van hun eigen staat (Smeets & Steijlen, 2006; Verbraak, 2021). Dit heeft ertoe geleid dat de Molukse gemeenschap in Nederland zich veelal heeft verzet tegen beleid van de Nederlandse overheid (Leeman & Saharso, 1991, p.7).

Vanwege de tijdelijkheid van hun verblijf mochten Molukkers aanvankelijk geen Nederlands burger worden. Ze waren staatloos, mochten niet werken en kregen in eerste instantie geen Nederlands onderwijs (Smeets & Steijlen, 2006). Mede hierdoor zijn ze minder goed geïntegreerd dan de Indische gemeenschap. Zo behoorden ze tot voor kort als enige groep uit voormalig Nederlands-Indië tot het minderhedenbeleid (Oostindie, 2010, p.31). Toen

bleek dat een terugkeer niet wenselijk was, werden Molukse Nederlanders naar wijken overgebracht, in sommige gevallen met weerstand van de lokale gemeenschappen. Een nieuwe generatie groeide op. Zij voelden zich net als de eerste generatie niet gezien door de Nederlandse overheid, maar handelden hier ook naar. In de jaren zeventig volgden enkele gewelddadige 'Molukse acties', waaronder gijzelingen van treinen in Drenthe en de Indonesische ambassadeurswoning in Wassenaar (Smeets & Steijlen, 2006; Verbraak, 2021). Deze acties werden door de Nederlandse overheid beëindigd door middel van zware en gewelddadige vergelding (Verbraak, 2021; Leeman & Saharso, 1991). Het Molukse wantrouwen in de overheid hield stand en er waren veel problemen binnen de gemeenschap, waaronder drugsgebruik en werkloosheid (Verbraak, 2021; CBS, 2020). Vanwege deze acties werden bovendien steeds meer Molukkers gediscrimineerd. De gemeenschap verzette zich tegen deze discriminatoire uitingen en liet zich inspireren door zwarte bewegingen uit de Verenigde Staten (Steijlen, 2020). Toen er in de jaren tachtig 'Anti-Discriminatie Overleggen' en antidiscriminatiebureaus werden ingesteld, deden Molukkers hier actief aan mee (Steijlen, 2020). Aan het begin van de eenentwintigste eeuw werden Molukse Nederlanders minder vocaal in de antidiscriminatie-discussie. Daarentegen stelt Steijlen (2020) dat anti-Molukse discriminatie nog steeds een hedendaags probleem is.

In deze sectie is er een casusbeschrijving gegeven van de Molukse gemeenschap in Nederland. In het volgende hoofdstuk worden de geselecteerde onderzoeksmethoden toegelicht en verantwoord.

4. Methodologie

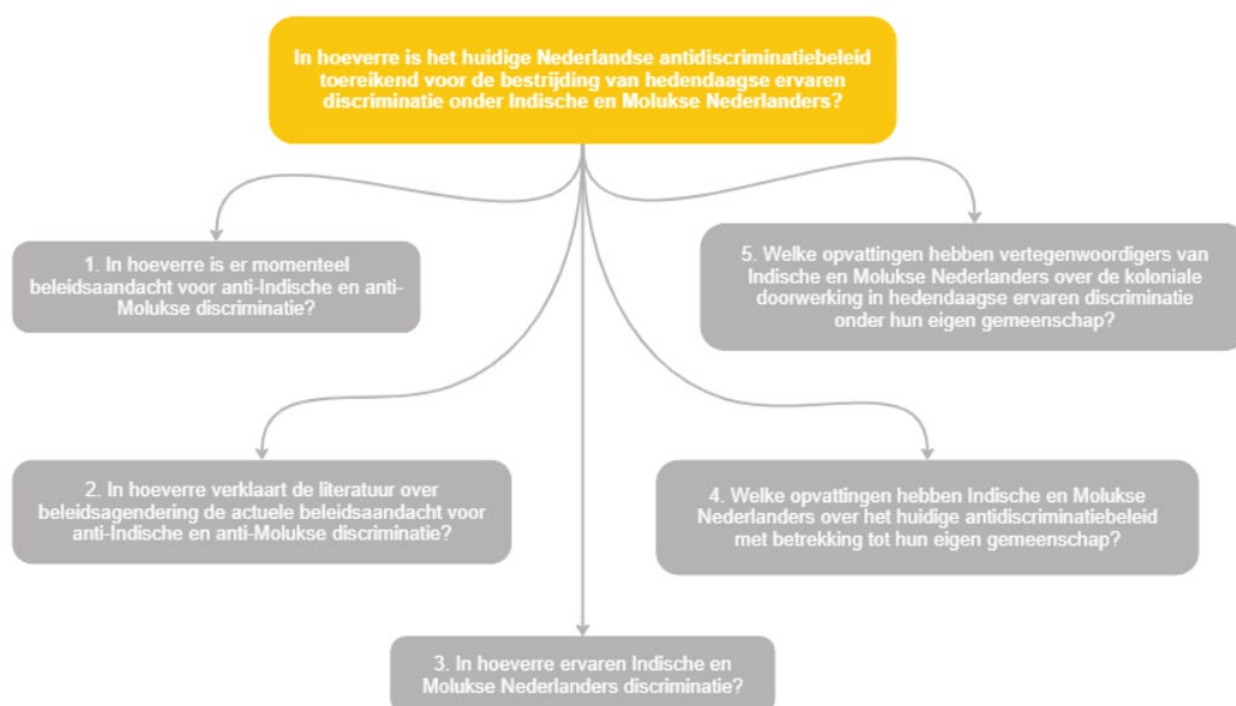
In dit hoofdstuk worden de methodologische keuzes van het onderzoek beschreven en verantwoord. Om specifiek te zijn, worden het type onderzoek, de casusselectie, de twee onderzoeksmethoden, de fasering, de operationalisatie, de data-analyse en implicaties voor betrouwbaarheid en validiteit behandeld.

4.1 Type onderzoek

Zoals eerder benoemd is discriminatie een thema dat beperkt is onderzocht ten aanzien van Nederlanders met een migratieachtergrond uit voormalig Nederlands-Indië, waaronder Indische en Molukse Nederlanders. Hierdoor heeft deze studie een verkennend karakter. De hoofdvraag van het onderzoek zal worden beantwoord met behulp van de vijf eerdergenoemde empirische deelvragen (zie figuur 1).

Figuur 1

Schematische weergave van de hoofdvraag en vijf empirische deelvragen

Opmerking. Gemaakt met de online-tool Miro. De hoofdvraag is in het geel afgebeeld en de empirische deelvragen zijn grijs gemaakt.

De hoofdvraag heeft een ‘empowering’ strekking. Vrij vertaald gaat het om een ‘bekrachtigend’ onderzoek. Volgens Johnson en Madge (2016) houdt ‘empowering’ onderzoek zich bezig met gemarginaliseerde gemeenschappen die stelselmatig zijn onderdrukt door ongelijke machtsverhoudingen en een historisch gevormd hegemoniaal besluitvormingsproces. In een

bekrachtigend onderzoeksproces wordt beoogd om de geïnternaliseerde onderdrukking van minderheden terug te draaien en hun positie, kansen en vaardigheden te versterken (Johnson & Madge, 2016, pp. 76-77). De twee casussen van dit onderzoek zijn twee voormalig gekoloniseerde en onderdrukte gemeenschappen. Op basis van de bevindingen en discriminatie-ervaringen van Indische en Molukse respondenten en een toetsing van het huidige antidiscriminatiebeleid zullen er beleidsaanbevelingen worden gegeven. Met betrekking tot het 'bekrachtigende' karakter wordt de toereikendheid van antidiscriminatiebeleid voor Indische en Molukse Nederlanders bevraagd. Indien de respondenten een aanpassing van het beleid wensen te zien, wordt dit als beleidsaanbeveling meegenomen in de onderzoeksbevindingen. Hierbij is er nadrukkelijk aandacht voor hun behoeften. Zoals Johnson en Madge (2016) schrijven, moet namelijk niet op voorhand worden aangenomen dat deze groepen een verandering willen zien (p.77).

4.2 Casusselectie en -afbakening

Er is sprake van een meervoudige casusstudie. Dat wil zeggen dat het onderzoek meer dan één casus betreft (Clark et al., 2021, p.63). Om specifiek te zijn, gaat het om een tweevoudige casusstudie. Beide casusgemeenschappen behoren tot de groep Nederlanders met een migratieachtergrond uit voormalig Nederlands-Indië. Zoals reeds besproken is deze groep erg divers (Oostindie, 2010). Vanwege de kleinschaligheid van dit afstudeeronderzoek was het niet mogelijk om alle migranten uit voormalig Nederlands-Indië te onderzoeken. Bovendien verschillen de migranten van elkaar in cultuur, context en etniciteit waardoor het onwenselijk is om ze als één geheel te zien. Dit verklaart dit het besluit om enkel Indische en Molukse Nederlanders mee te nemen in dit onderzoek. Vanwege de grotere omvang van de Indische en Molukse gemeenschap is bovendien voor beide gekozen zodat er gegarandeerd voldoende respondenten zouden worden gevonden. In de volgende twee secties zullen de twee casussen worden afgebakend.

4.2.1 Indische Nederlanders

De precieze omvang van de hedendaagse Indisch-Nederlandse gemeenschap is niet bekend. Dit werd ook al door de Vries (2009) aangekaart. In 2001 bestonden de eerste en tweede generatie Indische Nederlanders naar schatting uit ongeveer 431 duizend personen (Beets et al., 2003). Volgens Oostindie (2010) zijn schattingen van de omvang van de Indische gemeenschap echter betwistbaar, gezien het een steeds gemêleerdere groep geworden is. De eerste, tweede en derde generatie van de Indisch-Nederlandse bevolking worden in deze studie onderzocht. Tot de eerste generatie behoren personen die in Nederlands-Indië geboren

zijn en van wie minstens één ouder ook in Nederlands-Indië geboren is (CBS, z.d.-a). De eerstvolgende nazaten van deze groep wordt de tweede generatie genoemd. Hiermee worden zowel personen met één als twee Indische ouders bedoeld (CBS, z.d.-b). De derde generatie Indische Nederlanders bestaat uit personen die zelf in Nederland geboren zijn en van wie beide ouders ook hier geboren zijn, maar waarvan tenminste één ouder een migratieachtergrond uit Nederlands-Indië heeft (CBS, 2016).

4.2.2 Molukse Nederlanders

Anders dan de Indisch-Nederlandse bevolking is de groep Molukkers relatief klein. De omvang van de Moluks-Nederlandse gemeenschap is daarentegen wel recentelijk gedocumenteerd. Uit onderzoek van het Centraal Bureau voor de Statistiek blijkt dat er in dat jaar ongeveer 71 duizend personen met een Molukse migratieachtergrond in Nederland woonachtig waren (CBS, 2020). Evenals de Indische groep worden eerste, tweede en derde generatie Molukse Nederlanders meegenomen in dit onderzoek, ongeacht of één of beide ouders van Molukse afkomst zijn.

4.3 Onderzoeksmethoden

Het onderzoek is voornamelijk kwalitatief van aard, maar heeft enkele kwantitatieve aspecten. Er is gebruikgemaakt van twee verschillende onderzoeksmethoden. Enerzijds is er een mixed-methods inhoudsanalyse van beleidsdocumenten uitgevoerd en anderzijds zijn er semigestructureerde interviews gehouden. In onderstaande secties worden deze methoden beschreven.

4.3.1 Beleidsdocumentanalyse

Voor het beantwoorden van de eerste en tweede empirische deelvragen (zie figuur 1) is een 'content analyse' van antidiscriminatiebeleidsdocumenten uitgevoerd. Volgens Clark en collega's (2021) wordt tekst bij een 'content analysis', ofwel een inhoudsanalyse, op een systematische en objectieve manier onder de loep genomen (p.606). Om precies te zijn, is er gekozen voor een mixed-methods aanpak. Dat wil zeggen dat er gelet is op de kwalitatieve en kwantitatieve inhoud van de documenten (Clark et al., 2021, p.143). Om een volledig beeld te kunnen geven van het nationale antidiscriminatiebeleid omtrent Indische en Molukse Nederlanders zijn de beleidsdocumenten via de website van de Rijksoverheid verzameld. In totaal zijn negen beleidsdocumenten gebruikt. De gehele documentenlijst is te zien in bijlage B. De documenten omvatten onder meer het huidige coalitieakkoord, het Nationaal Programma tegen Discriminatie en Racisme en twee beleidsplannen van ministeries. Er zijn uitsluitend

documenten geselecteerd waarin voorbeelden van etnische discriminatiegronden, zoals antisemitisme, benoemd werden. Alle beleidsdocumenten dateren uit de periode 1 januari 2021 tot 1 mei 2023, met uitzondering van de websitepagina van de Rijksoverheid over het nationale antidiscriminatiebeleid (D4). Deze websitepagina heeft geen aangeduide datum. Doordat de meest recente documenten op deze websitepagina worden genoemd, kan echter worden afgeleid dat deze pagina regelmatig wordt geactualiseerd.

4.3.2 Semigestructureerde interviews

Een antwoord op de derde, vierde en vijfde empirische deelvraag (zie figuur 1) is geformuleerd via een tweede kwalitatieve methode, namelijk semigestructureerde interviews. Deze deelvragen gaan over emoties, ervaringen en meningen. Volgens Mayan (2009) is kwalitatief onderzoek de geschikte manier om individuele opvattingen en gevoelens te verkennen (p.10). Ook kan met een kwalitatieve methode begrepen worden hoe individuen betekenis geven aan hun ervaringen (Mayan, 2009). Er is gekozen voor semigestructureerde interviews aangezien deze methode het mogelijk heeft gemaakt om af te wijken van de vragenvolgorde en om door te vragen op antwoorden van respondenten. Hierdoor werden de ervaringen van de respondenten inzichtelijker. Ook konden op deze wijze interessante bevindingen van eerdere interviews in volgende gesprekken meegenomen worden (Clark et al., 2021, pp. 426-427). Door de interviews middels een topiclijst wel in enige mate te structureren, was het mogelijk om de antwoorden met elkaar te vergelijken. Er zijn uitsluitend individuele interviews afgenomen en alle respondenten hebben toestemming gegeven voor de dataverwerking en een geluidsopname. Waar sommige respondenten schriftelijke toestemming hebben gegeven, hebben anderen dat mondeling gedaan via een geluidsopname. De precieze verdeling hiervan is te zien in de respondentenlijst (zie bijlage C). Het geïnformeerde toestemmingsformulier is opgesteld aan de hand van de richtlijnen van de Universiteit Utrecht. Het eerste contact met de respondenten verliep per telefoon of per mail. Na het vaststellen van de datum is naar elke respondent een mail met aanvullende informatie over het onderzoek gestuurd. Deze informatie is voorafgaand aan de interviews nogmaals mondeling verteld.

De semigestructureerde interviews zijn enerzijds gehouden met Indische en Molukse Nederlanders. Het initiële idee was om Indische en Molukse families te bevragen, aangezien er op deze manier gemakkelijker verschillende generaties konden worden bereikt. Bij de Indisch-Nederlandse respondenten is dit deels gelukt. Via het persoonlijke netwerk van de onderzoeker zijn personen met een Indische afkomst gezocht. Vervolgens zijn deze respondenten gevraagd of er familieleden van andere generaties waren met interesse in deelname aan het onderzoek. In andere woorden verliep de werving van deze respondenten via de sneeuwbal methode. Bij deze methode wordt er eerst contact gelegd met een kleine

verzameling personen uit de onderzoekspopulatie, waarna via deze respondenten vervolgens meer personen worden gecontacteerd (Clark et al., 2021, p.177). Volgens Clark en anderen (2021) is deze methode geschikt voor het werven van respondenten bij gevoelige onderzoeksonderwerpen (p.285). Discriminatie is een gevoelig onderwerp, zoals ook door Leeman en Saharso (1991) werd beaamd. In totaal zijn acht Indische Nederlanders van vier verschillende families en drie generaties geïnterviewd. In de respondentenlijst (zie bijlage C) staat meer informatie over deze respondenten. Om de anonimiteit van de Indische respondenten te waarborgen, is uitsluitend genoteerd tot welke generatie en familie de respondent behoort.

Het werven van Moluks-Nederlandse respondenten ging minder voorspoedig. Er zijn in totaal achttien lokale Molukse organisaties benaderd. Van zes Molukse wijkorganisaties heeft de onderzoeker toestemming gekregen voor het uitzetten van het verzoek. Dit is gedaan door middel van posters in het wijkcentrum en een oproep in de online-nieuwsbrief. Dit heeft echter tot geen respons geleid. Uiteindelijk is de onderzoeker via de bestuurders van de landelijke Molukse organisaties alsnog in contact gekomen met een aantal Molukse respondenten. De verzameling van de respondenten verliep dus wederom via een sneeuwbal methode. Hierdoor zijn uiteindelijk drie Molukse Nederlanders van twee generaties en uit verschillende families geïnterviewd. Er staat aanvullende informatie over deze respondenten in bijlage C. Evenals de Indische groep zijn enkel de familierelaties en de generatie van de Molukse respondenten vermeld om de anonimiteit van de respondenten te garanderen.

Anderzijds zijn er semigestructureerde interviews gehouden met vertegenwoordigers van Indische en Molukse organisaties op landelijk niveau. Er zijn besturen van twaalf verschillende landelijke organisaties benaderd. Zoals te zien in de respondentenlijst (zie bijlage C) heeft de onderzoeker uiteindelijk zes bestuursleden van vijf nationale organisaties kunnen interviewen. Dit zijn twee vertegenwoordigers van Molukse organisaties, één bestuurslid van een Indische organisatie en drie afgevaardigden van twee organisaties die zowel Indische als Molukse belangen behartigen. Om de anonimiteit van de bestuursleden te waarborgen zijn uitsluitend de afkomst, generatie en organisatie van elk bestuurslid vermeld. Drie bestuursleden zijn van Molukse afkomst (BO.1, BO.3, BO.6) en twee van Indische afkomst (BO.2, BO.4). Eén bestuurslid (BO.5) heeft zowel Indische als Molukse roots. Gezien alle bestuursleden van Indische of Molukse komaf waren, spraken zij in de interviews ook over persoonlijke discriminatie-ervaringen. Het gebrek aan Molukse respondenten is getracht te ondervangen door meer vertegenwoordigers van de Molukse gemeenschap te interviewen. Zo is het bestuurslid van Stichting Pelita (BO.1) - een organisatie die zich inzet voor Indische én Molukse Nederlanders – vanwege diens Molukse afkomst uitsluitend naar de Molukse kwestie gevraagd. Er zijn geen landelijke Indische en Molukse organisaties gevonden die zich enkel

bezighouden met discriminatieproblematiek onder de gemeenschappen. De organisaties in dit onderzoek waren voornamelijk cultureel en educatief van aard. Hieronder staat een korte toelichting bij elke organisatie.

Stichting Pelita

Stichting Pelita zet zich al 75 jaar in voor Nederlanders met een migratieachtergrond uit voormalig Nederlands-Indië, waaronder Indische en Molukse Nederlanders. De stichting is oorspronkelijk opgericht als cultureel-sensitieve dienstverleningsorganisatie voor de slachtoffers van de oorlog met Japan en geweldadige periode daarna. De huidige diensten van de stichting zijn onder andere gericht op voorlichting, cultuur, zorg en welzijn (Stichting Pelita, z.d.).

Stichting Het Indisch Herinneringscentrum

Stichting Het Indisch Herinneringscentrum biedt educatieve en publieksprogramma's aan over de Tweede Wereldoorlog in voormalig Nederlands-Indië, het kolonialisme en de relatie met hedendaagse onderwerpen, zoals discriminatie. Ook verzorgt de stichting tentoonstellingen over deze onderwerpen (Indisch Herinneringscentrum, z.d.).

Stichting Moluks Historisch Museum (Museum Maluku)

Stichting Moluks Historisch Museum zet zich in voor de kennisverbreding over de geschiedenis, cultuur en het verhaal van Molukse Nederlanders, mede door middel van samenwerkingsprojecten met andere organisaties en tentoonstellingen (Museum Maluku, z.d.).

Stichting Nationale Herdenking 15 augustus 1945

De Stichting Nationale Herdenking 15 augustus 1945 organiseert elk jaar de nationale herdenking van het officiële einde van de Tweede Wereldoorlog. Daarmee draagt de stichting bij aan de collectieve herinnering van de Nederlandse bevolking aan de oorlog met Japan. Dit doel wordt het hele jaar door de stichting uitgedragen door samen te werken met andere betrokken organisaties (Stichting Nationale Herdenking 15 augustus 1945, z.d.).

Stichting Landelijk Moluks Monument

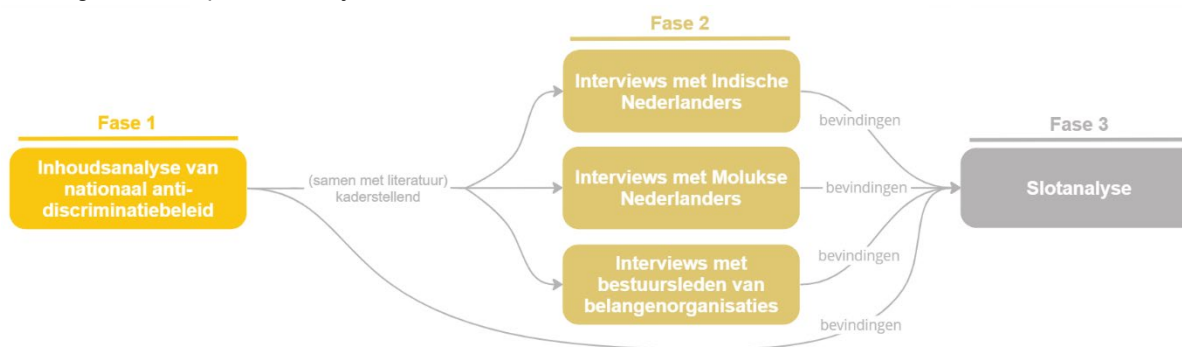
Stichting Landelijk Moluks Monument is sinds 2020 bezig met het realiseren van een nationaal monument in Rotterdam uit respect en erkenning voor de aankomst van de Molukkers in 1951. Bovendien zet de organisatie zich in voor de erkenning en instandhouding van de Molukse cultuur en geschiedenis (Stichting Landelijk Moluks Monument, z.d.).

4.4 Onderzoeksfasering

Dit scriptieonderzoek bestaat uit een theoretisch en empirisch gedeelte. Het theoretische deel, oftewel het literatuuronderzoek, vond als eerst plaats. De bevindingen hiervan zijn te lezen in hoofdstuk 2 en hoofdstuk 3. Deze theorie vormt het fundament van zowel het analytisch kader voor de beleidsdocumentanalyse als de topiclijsten van de semigestructureerde interviews. De empirische analyse is uitgevoerd in drie fasen, te zien in figuur 2. In fase 1 is de documentanalyse gerealiseerd. In deze fase is vastgesteld en verklaard hoeveel beleidsaandacht er is voor anti-Indische en anti-Molukse discriminatie. In fase 2 zijn interviews afgenomen, waarmee is verkend in hoeverre ervaren discriminatie onder Indische en Molukse Nederlanders een beleidsprobleem is dat aandacht behoeft. De resultaten van de documentanalyse zijn meegenomen in de vraagstelling bij de interviews. Tijdens de slotanalyse zijn eerst de empirische bevindingen van de twee fasen op papier gezet. Vervolgens zijn deze resultaten aan de literatuur gekoppeld waarmee aanbevelingen voor praktijk en onderzoek zijn gegenereerd. Deze bevindingen zijn te lezen in hoofdstuk 7.

Figuur 2

Fasering van de empirische analyse

Opmerking. Gemaakt met de online-tool Miro.

4.5 Operationalisatie

In onderstaande secties worden de toegepaste terminologie en beleidsagenderingstheorie geoperationaliseerd. Voor de interviews geldt dat met deze operationalisatie de topiclijsten zijn opgesteld.

4.5.1 Beleidsdocumentanalyse

Middels een kwalitatieve en kwantitatieve toetsing is in de beleidsdocumentanalyse onderzocht hoeveel beleidsaandacht er momenteel is voor anti-Indische en anti-Molukse discriminatie. De zoektermen van het kwantitatieve gedeelte zijn gebaseerd op terminologie over Indische, Molukse, Indonesische en Aziatische Nederlanders van Beets en anderen (2003), Croix (z.d.), Smeets en Steijlen (2006) en CBS (z.d.-c). Deze beleidsaandacht is vervolgens verklaard met behulp van het stromenmodel van Kingdon (1984). Er is voor dit model gekozen gezien het een gevestigd theoretisch kader van een gerenommeerd wetenschapper is om te verklaren waarom beleid voor een bepaald beleidsprobleem ontbreekt. Dit model is gebaseerd op voorgaande literatuur en erkent bovendien de complexiteit van het beleidsagenderingsproces door op een systematische manier drie stromen te combineren. Ook is er binnen dit model aandacht voor verschillende factoren, actoren en gebeurtenissen die invloed kunnen hebben op beleidsagendering. Aan de hand van de probleemstroom, de beleidsoplossingstroom en de politieke stroom is de aandacht voor de twee casussen in het huidige nationale antidiscriminatiebeleid verklaard. De analyse van de beleidsdocumenten heeft zich gericht op de beantwoording van empirische deelvraag 1 en 2. Deze zijn weergegeven in figuur 1.

4.5.2 Semigestructureerde interviews

Vervolgens zijn discriminatie-ervaringen en beleidsopvattingen bevraagd door middel van semigestructureerde interviews. Om 'ervaren discriminatie' te duiden heeft dit onderzoek de

definitie van Andriessen en collega's (2020) gehanteerd, ofwel "de interpretatie van een meegemaakt incident als discriminatie". Dit is verkend aan de hand van de twee meest voorkomende uitingsvormen van ervaren discriminatie uit datzelfde onderzoek: ongelijke behandeling en negatieve bejegening (Andriessen et al., 2020). Er is onder meer gelet op microagressies (Sue et al., 2007) en etnisch profileren (Amnesty, z.d.). Bovendien is er verkend welke copingstrategieën (Omlo, 2014) Indische en Molukse Nederlanders toepassen om met discriminatie-ervaringen om te gaan en in welke domeinen deze groeperingen discriminatie ervaren. Dit zijn de polariserende, vermijdende, conformerende en verbindende strategie. In beide soorten interviews is tevens gevraagd naar de opvattingen van Indische en Molukse Nederlanders over het huidige antidiscriminatiebeleid met betrekking tot hun eigen gemeenschap. Zoals Thijssen (2023) en Oostindie (2023) stellen is de koloniale doorwerking in hedendaagse ervaren discriminatie onder Indische en Molukse Nederlanders onvoldoende belicht en behandeld. Tot slot is daarom aan experts, ofwel de vertegenwoordigers van de Indische en Molukse organisaties, gevraagd of zij denken dat er sprake is van doorwerking van het koloniale verleden. Op basis van bovengenoemde literatuur zijn de topiclijsten voor de twee soorten interviews (bijlage D en E) opgesteld. De semigestructureerde interviews zich georiënteerd op het beantwoorden van empirische deelvraag 3, 4 en 5. Deze vragen zijn te zien in figuur 1.

4.6 Data-analyse

In onderstaande secties wordt de data-analyseprocedure per onderzoeksmethode beschreven. Beide analyses zijn uitgevoerd met het softwareprogramma *MAXQDA Plus* dat zowel mixed-methods als kwalitatieve analyses mogelijk maakt.

4.6.1 Beleidsdocumentanalyse

De negen beleidsdocumenten zijn na verzameling gecodeerd en geanalyseerd met de software *MAXQDA Plus*. Om te beginnen is onderzocht in welke mate Indische en Molukse Nederlanders meegenomen worden in het huidige antidiscriminatiebeleid. Dit is enerzijds gedaan door het aantal verwijzingen naar Indische en Molukse Nederlanders in nationaal antidiscriminatiebeleid te tellen. Voorafgaand aan de analyse is op basis van de literatuur een lijst met zoektermen opgesteld. Deze zoektermen verwijzen naar de twee casussen. Het tellen van woorden of zinsdelen is volgens Clark en collega's (2021) een gebruikelijke manier om een inhoudsanalyse uit te voeren. Zoals reeds benoemd worden Indische en Molukse Nederlanders momenteel formeel gezien als Nederlanders met een Indonesische migratieachtergrond (CBS, z.d.-c). In overeenstemming hiermee vallen de twee

gemeenschappen ook onder Aziatische Nederlanders. Hierdoor zijn zoektermen met betrekking op Indonesische en Aziatische Nederlanders ook meegenomen in de analyse. De volledige lijst met zoektermen staat in bijlage F. Na het kwantitatieve gedeelte is er gekeken naar de kwalitatieve inhoud van de beleidsdocumenten. Woorden, zinsdelen en zinnen zijn in *MAXQDA Plus* geselecteerd en gecategoriseerd. Zo is er bijvoorbeeld gekeken naar de hoeveelheid beleidsaandacht die er was voor andere etnische discriminatiegronden, zoals anti-zwart discriminatie. Indien Indische en Molukse Nederlanders niet werden vermeld is er gelet op hoe 'inclusief' het beleid is, oftewel in hoeverre het beleid zich ook richt op niet-genoemde etnische discriminatiegronden. Voor de mixed-methods inhoudsanalyse is een codeboom opgesteld (zie bijlage F). Hierin staan zowel de kwantitatieve als kwalitatieve codes. Vervolgens is de hoeveelheid beleidsaandacht voor anti-Indische en anti-Molukse discriminatie getracht te verklaren middels de geoperationaliseerde beleidsagenderingstheorie, ofwel het stromenmodel van Kingdon (1984).

4.6.2 Semigestructureerde interviews

Net als de documentanalyse zijn de semigestructureerde interviews in het programma *MAXQDA Plus* bestudeerd. De interviews zijn eerst geanonimiseerd en getranscribeerd met behulp van de geluidsopnames. Afgezien van de mondelinge goedkeuringen van de respondenten is het opnamemateriaal na de uitwerking van de scripties verwijderd vanwege privacyoverwegingen. Het coderen is in eerste instantie in drie stappen uitgevoerd: open, axiaal en selectief. Zo is eerst alle relevantie informatie uit de transcripties verzameld. Vervolgens zijn deze tekstfragmenten aan bepaalde thema's gekoppeld, waarna ze in sub- en hoofdcategorieën zijn geplaatst. Kwalitatief coderen is volgens Clark en collega's (2021) een proces van constante herziening en fluiditeit (p.528). Hierdoor liepen de coderingsstappen soms in elkaar over. De uiteindelijke codeboom staat in bijlage G en is grotendeels gebaseerd op de theoretisch onderbouwde topiclijsten. De codeboom bestaat uit zes hoofdcategorieën die elk meerdere subcategorieën bevatten. Met deze codeboom zijn de interviews van zowel de respondenten van Indische en Molukse families als de bestuursleden van organisaties geanalyseerd.

4.7 Betrouwbaarheid en validiteit

In dit deelhoofdstuk worden de betrouwbaarheid en validiteit van het onderzoek besproken. Betrouwbaarheid heeft betrekking op de consistentie van de onderzoeksmethoden, en daarmee ook de reproduceerbaarheid en replicerbaarheid van het onderzoek (Clark et al., 2021, p.613). Validiteit betreft de geldigheid en kwaliteit van de onderzoeksresultaten. Dit kan

worden opgedeeld in meerdere vormen, waaronder interne validiteit. Bij interne validiteit gaat het om de correspondentie tussen hetgeen dat beoogd werd te meten en hetgeen dat gemeten is (Clark et al., 2021, p.363). Externe validiteit gaat over de generaliseerbaarheid van de onderzoeksresultaten naar een grotere context (Clark et al., 2021, p.608). Dit onderzoek beoogt een diepgaande analyse van de twee casussen uit te voeren, en niet om de bevindingen te generaliseren naar andere migranten uit voormalig Nederlands-Indië. Daarentegen kan er wel sprake zijn van analytische generaliseerbaarheid. Dat wil zeggen dat er met de onderzoeksbevindingen een theoretisch kader kan worden opgesteld die toepasbaar is op andere niet-onderzochte casussen (Clark et al., 2021, p.604). In de volgende secties worden de betrouwbaarheid en validiteit per methode besproken.

4.7.1 Beleidsdocumentanalyse

Met betrekking tot de beleidsdocumentanalyse is er een mixed-methods aanpak geïmplementeerd. Het combineren van een kwantitatieve en kwalitatieve inhoudsanalyse draagt bij aan de validiteit en betrouwbaarheid van het onderzoek. Zo kan het een dieper en completer inzicht geven in de inhoud van het huidige antidiscriminatiebeleid. Ook vergroot het de wederzijdse bevestiging en integriteit van de bevindingen, ofwel er vindt triangulatie plaats (Clark et al., 2021, p.557). Bovendien is er gebruikgemaakt van het stromenmodel, oftewel een bestaande en befaamde beleidsagenderingstheorie die gebaseerd is op een stevige theoretische basis. Dit versterkt de betrouwbaarheid van deze studie.

4.7.2 Semigestructureerde interviews

Om de betrouwbaarheid van de bevindingen uit de interviews te waarborgen is bij elk interview met de Indische en Molukse familieleden dezelfde topiclijst gebruikt. Dit geldt ook voor de interviews met de bestuursleden van de organisaties. Op deze manier bleef de methode consistent, wat bijdraagt aan de repliceerbaarheid van het onderzoek. Om de interne validiteit te garanderen zijn de twee topiclijsten opgesteld aan de hand van geoperationaliseerde concepten die gebaseerd zijn op wetenschappelijke literatuur. Bovendien is er zo min mogelijk gestuurd in het interview en zijn er open vragen gesteld.

Volgens Clark en anderen (2021) kan een onderzoeker de 'insider'- en 'outsider'-positie bekleden. De insider-positie houdt in dat de onderzoeker bepaalde culturele, taalkundige, etnische of religieuze kenmerken deelt met de groep die onderzocht wordt (Clark et al., 2021, p.133). Gezien de respondenten de onderzoeker mogelijk op basis van fenotypische kenmerken als outsider ervaren, kunnen zij minder bereid zijn geweest om zich volledig open uit te laten over hun discriminatie-ervaringen. Dit is geprobeerd te ondervangen door leden

van eenzelfde familie te bevragen en door de gesprekken zoveel mogelijk bij hen thuis te voeren. Dit is voor hen namelijk een vertrouwde omgeving. Bovendien is er bewust gekozen om het introductiegedeelte van de interviews te verlengen, zodat de respondenten eerst aan de onderzoeker konden wennen voordat een mogelijk emotionele gebeurtenis werd besproken. Een deel van de respondenten is verzameld met behulp van het persoonlijke netwerk van de onderzoeker. Bekenden zijn hierbij buiten beschouwing gelaten, gezien dit de betrouwbaarheid en validiteit van de resultaten zou kunnen beïnvloeden. De onderzoeker zou zich dan mogelijk minder objectief kunnen opstellen. Ook hadden bekenden sociaal wenselijke antwoorden kunnen geven.

5. Resultaten

In dit hoofdstuk worden de bevindingen van dit onderzoek besproken. Daarmee wordt er een antwoord geformuleerd op de vijf empirische deelvragen. De resultaten worden per onderzoeksmethode gepresenteerd. Voor de beleidsdocumentanalyse geldt dat in het eerste deelhoofdstuk eerst de empirische resultaten worden behandeld, waarna er een analyse vanuit het stromenmodel van Kingdon (1984) volgt. In het tweede deelhoofdstuk worden de empirische bevindingen van de semigestructureerde interviews besproken.

5.1 Beleidsdocumentanalyse

De eerste fase van de empirische analyse bestond uit de beleidsdocumentanalyse. Om de eerste empirische deelvraag *“In hoeverre is er momenteel beleidsaandacht voor anti-Indische en anti-Molukse discriminatie?”* te beantwoorden zijn negen documenten aangaande nationaal antidiscriminatiebeleid geanalyseerd. Alle documenten hebben betrekking op lopend beleid en bevatten één of meerdere voorbeelden van etnische discriminatie. Ter illustratie werd de aanpak van antisemitisme in zes van de negen documenten (66,7%) benoemd en werd de bestrijding van anti-zwart discriminatie in vijf beleidsstukken (55,5%) behandeld. Het aanvechten van antiziganisme, of met andere woorden discriminatie jegens Roma en Sinti, is in vier documenten (44,4%) vermeld. In tegenstelling tot deze gronden van etnische discriminatie was er nagenoeg geen beleidsaandacht voor anti-Indische en anti-Molukse discriminatie. Dit is te zien in tabel 2.

Tabel 2

Verwijzingen naar anti-Indische en anti-Molukse discriminatie in beleidsdocumenten

Categorie	Verwijzingen	Aantal	Totaal	Totaal in %
Anti-Indische discriminatie	“Indo’s”	0	0/9 documenten	0%
	“Indisch”	0		
	“Nederlands-Indië”	0		
Anti-Molukse discriminatie	“Molukkers”	0	1/9 documenten	11,1%
	“Moluks”	1		
	“Molukken”	0		
	“Ambonezen”	0		
	“Ambon”	0		
Anti-Indonesische discriminatie	“Indonesisch”	0	0/9 documenten	0%
	“Indonesië”	0		
Anti-Aziatische discriminatie	“Aziaten”	0	3/9 documenten	33,3%
	“Aziatisch”	3		
	“Azië”	0		

Opmerking. Kolom 3, 4 en 5 gaan niet over het (totaal) aantal verwijzingen in alle beleidsdocumenten, maar het betreft de hoeveelheid beleidsdocumenten waarin er aandacht is voor deze gronden van etnische discriminatie.

In geen van de antidiscriminatiebeleidsdocumenten werd naar anti-Indische discriminatie of Indische Nederlanders verwezen. Eveneens waren er geen verwijzingen naar Indonesische Nederlanders terug te vinden in het antidiscriminatiebeleid. De bestrijding van anti-Aziatische discriminatie werd in drie beleidsstukken (33,3%) kort benoemd, maar niet uitgebreid behandeld. Bovendien werd er in slechts één document (11,1%) gerefereerd naar Molukse Nederlanders. Dit voorbeeld is te zien in onderstaand tekstfragment uit het Nationaal Programma tegen Discriminatie en Racisme (D2) waarin er in een opsomming naar Molukse Nederlanders werd verwezen:

“Dit vraagt om ruimte en aandacht voor geschiedenissen van verschillende groepen mensen in Nederland en om kennis van onze gedeelde geschiedenis om daadwerkelijk gelijkwaardig te kunnen zijn en als zodanig behandeld te worden. Denk hierbij bijvoorbeeld aan het slavernijverleden, de Holocaust, en aan Roma en Sinti, de Molukse gemeenschap, ...” (D2)

Dit fragment heeft betrekking op één van de kwesties uit het beleidsprogramma, namelijk het bewerkstelligen van een objectievere en vollediger geschiedschrijving waarin er ook aandacht komt voor ervaringen van groepen waar momenteel nog geen of weinig erkenning voor is. In de tekst wordt dus niet direct verwezen naar anti-Molukse discriminatie, maar het betreft de erkenning van de Molukse gemeenschap in de geschiedschrijving als basis voor een gelijkwaardige behandeling van deze gemeenschap.

Wat betreft de inclusiviteit van het beleid werd in drie documenten specifiek vermeld dat het antidiscriminatiebeleid ook geldt voor andere vormen van discriminatie dan uitsluitend de voorbeelden die genoemd zijn. Zo staat bijvoorbeeld in D4 dat “het kabinet wil optreden tegen onder meer...” waarna er een opsomming van verschillende discriminatiegronden volgt. Door ‘onder meer’ te gebruiken wordt de aanpak van andere etnische discriminatiegronden, zoals anti-Indische en anti-Molukse discriminatie, niet uitgesloten. In twee van de beleidsstukken heeft de antidiscriminatiestrategie betrekking op ‘alle’ discriminatiegronden. Zo staat D2 dat “discriminatie en racisme op alle gronden en binnen alle domeinen” wordt bestreden. Het tweede voorbeeld hiervan staat in onderstaand tekstfragment uit het lopende coalitieakkoord (D1). Uit de laatste zin van dit fragment blijkt dat het meerjarige plan gericht is op het tegengaan van (etnische) discriminatie en haatzaaien.

“We versterken de positie van de Nationaal Coördinator tegen Racisme en Discriminatie, de Nationaal Coördinator Antisemitismebestrijding, het College voor de Rechten van de Mens, de Nationale Ombudsman en de gemeentelijke anti-discriminatievoorzieningen met voldoende mensen en middelen. We maken met hen een meerjarig plan ter bestrijding van alle vormen van discriminatie, haatzaaien en racisme.” (D1)

Nu is vastgesteld dat ervaren discriminatie onder deze gemeenschappen in geringe mate wordt aangepakt met het huidige antidiscriminatiebeleid kan de tweede empirische vraag *“In hoeverre verklaart de literatuur over beleidsagendering de actuele beleidsaandacht voor anti-Indische en anti-Molukse discriminatie?”* worden beantwoord. Om specifiek te zijn, wordt het stromenmodel van Kingdon (1984) gebruikt om deze beperkte beleidsaandacht te verklaren.

Zo is er om te beginnen de probleemstroom. In het geval van anti-Indische en anti-Molukse discriminatie kan een mogelijke verklaring zijn dat deze issues momenteel niet als beleidsprobleem worden gezien. Ook kan volgens het stromenmodel een gebrek aan wetenschappelijke kennis leiden tot een gebrek aan erkenning en bewustwording over de omvang van anti-Indische en anti-Molukse discriminatie. Bovendien zou er volgens Kingdon (1984) sprake kunnen zijn van te weinig maatschappelijke of politieke druk. Indien Indische en Molukse Nederlanders zich weinig inzetten om anti-Indische en anti-Molukse discriminatie tegen te gaan, zou dit het gebrek aan beleidsaandacht kunnen verklaren. Dit kan tevens in verband worden gebracht met een mogelijk tekort aan ‘policy entrepreneurs’ voor dit beleidsprobleem. Volgens het stromenmodel van Kingdon (1984) zijn dit namelijk actoren die ervoor zorgen dat een bepaalde issue als beleidsprobleem wordt erkend. Als geen ‘policy entrepreneurs’ zich inzetten om de bewustwording over ervaren discriminatie onder Indische en Molukse Nederlanders te vergroten, dan zou dit volgens het gedachtegoed van Kingdon (1984) de geringe beleidsaandacht kunnen verklaren.

De tweede stroom is de beleidsoplossingstroom. Hierin worden oplossingen voor beleidsproblemen gegenereerd. Volgens Kingdon (1984) zou het gebrek aan beleidsaandacht voor deze twee gronden van discriminatie ook kunnen worden verklaard aan de hand van deze stroom. Zo kan het bestaande beleid onvoldoende aansluiten bij de behoeften van de Indische en Molukse gemeenschap. Ook kan er volgens het gedachtegoed van Kingdon (1984) wederom sprake zijn van een tekort aan ‘policy entrepreneurs’ voor dit beleidsprobleem. Aangezien deze actoren volgens Kingdon (1984) betrokken zijn bij beleidsontwikkeling, zou dit

tekort kunnen verklaren waarom er geen passende oplossing is bedacht om anti-Indische en anti-Molukse discriminatie te bestrijden.

Tot slot is er de politieke stroom, ofwel de politieke haalbaarheid. Volgens Kingdon (1984) zouden andere urgentere beleidsproblemen ervoor kunnen zorgen dat er nauwelijks aandacht is in antidiscriminatiebeleid voor de discriminatie-ervaringen van Indische en Molukse Nederlanders. Bovendien kan politiek draagvlak ontbreken waardoor anti-Molukse en anti-Indische discriminatie over het hoofd worden gezien. Er kan daarentegen bijvoorbeeld wel politieke steun zijn voor de aanpak van andere discriminatiegronden, zoals anti-zwart discriminatie of antisemitisme, waardoor de politieke agenda deze gronden boven anti-Indische en anti-Molukse discriminatie verkiest. Dit blijkt ook uit de empirische resultaten van de beleidsdocumentanalyse; in tegenstelling tot anti-Indische en anti-Molukse discriminatie werden andere etnische discriminatiegronden in meerdere mate genoemd. Een tekort aan ‘policy entrepreneurs’ zou de geringe beleidsaandacht ook in de politieke stroom kunnen verhinderen. Beleid komt immers pas op de agenda wanneer er politiek draagvlak voor is en ‘policy entrepreneurs’ spelen een rol bij het mobiliseren van steun en het vormen van netwerken zodat een beleidskwestie op de agenda komt.

5.2 Semigestructureerde interviews

In de tweede fase van het empirische onderzoek zijn semigestructureerde interviews afgenomen. De empirische bevindingen van deze interviews worden in dit deelhoofdstuk per casus gepresenteerd, geleid door de structuur van de codeboom (zie bijlage G). De interviews hebben zich gericht op de beantwoording van de drie onderstaande empirische deelvragen:

- ⇒ *“In hoeverre ervaren Indische en Molukse Nederlanders discriminatie?”*
- ⇒ *“Welke opvattingen hebben Indische en Molukse Nederlanders over het huidige antidiscriminatiebeleid met betrekking tot hun eigen gemeenschap?”*
- ⇒ *“Welke opvattingen hebben vertegenwoordigers van Indische en Molukse Nederlanders over de koloniale doorwerking in hedendaagse ervaren discriminatie onder hun eigen gemeenschap?”*

5.2.1 Indische Nederlanders

Er zijn acht Indische Nederlanders van vier verschillende families geïnterviewd over hun ervaringen en opvattingen. Ook zijn er drie Indische bestuursleden van organisaties bevroegd over de Indische kwestie. In deze sectie worden de bevindingen van de interviews met deze Indische respondenten uiteengezet.

Hoofdcategorie 1: Ervaren discriminatie

Wat betreft ervaren discriminatie gaven de meeste respondenten van de Indische families (IF.1.2, IF.1.3, IF.2.2, IF.3.2, IF.4.1) aan geen discriminatie te ervaren. De respondenten van de derde generatie waren in hun antwoorden het stelligst. Dit blijkt ook uit onderstaand voorbeeld van IF.2.2. Deze respondent benoemt aan het einde van het citaat geen discriminatie te ervaren vanwege diens 'minder Indisch ogende' uiterlijk. De ouder van deze respondent (IF.2.1) zei in dezelfde trant dat diens kinderen fenotypisch gezien "al helemaal gemixt [zijn]" en dus geen discriminatie ervaren. Dit blijkt ook uit de bevindingen van één van de bestuurders (BO.2) die vertelde dat Indische Nederlanders met een donkere huidskleur meer discriminatie ervaren dan Indo's met een lichtere huidskleur.

"Nee. Ik ben en voel me gewoon een Nederlander. Het is niet dat ik gediscrimineerd ben vanwege mijn Indische achtergrond, maar ik zie er een stuk minder Indisch uit dan mijn [ouder]." (Respondent IF.2.2)

Een drietal respondenten (IF.1.1, IF.2.1, IF.3.1) vertelden in eerste instantie op een twijfelende manier eigenlijk geen discriminatie te ervaren. Zij kwamen hier echter gelijk of later in het interview op terug en erkenden toch wel discriminatie-ervaringen te hebben gehad, maar dit niet als vervelend te beschouwen. Zo stelde respondent IF.2.1 dat er "natuurlijk wel voorvalletjes zijn geweest", maar dat dat niks heeft voorgesteld. Respondent IF.1.1 is soms buitengesloten geweest en heeft gehoord 'niet een van ons' te zijn. Dat was voor de respondent naar eigen zeggen echter geen probleem. Respondent IF.3.1 vertelde wel discriminatie te hebben ervaren, maar er geen trauma aan te hebben overgehouden. Er werd bovendien door geen van de drie bestuursleden van Indische afkomst betwist dat ervaren discriminatie onder Indische Nederlanders momenteel nog voorkomt, ondanks dat het volgens hen eind vorige eeuw een groter probleem was. Zoals hieronder te lezen is er volgens BO.2 een tweedeling in de Indische gemeenschap op het gebied van discriminatie.

"De groep waar veel pijn zit en die het gevoel hebben slecht te zijn behandeld en gediscrimineerd is, denk ik, niet enorm groot, maar het geluid van die groep is altijd harder. Zij willen natuurlijk verandering dus dan laten ze meer van zich horen... Ik denk dat de groep die het minder zo ervaren heeft wellicht stiller zal zijn, maar wel veel groter is." (Respondent BO.2)

Deze bestuurder (BO.2) opperde vervolgens dat het interessant zou zijn om met deze of een volgende studie een gevoel te krijgen van de grootte van deze twee groepen binnen de Indische gemeenschap. Daarenboven is ervaren discriminatie onder Indische Nederlanders volgens een andere bestuurder (BO.5) 'plaatsgebonden'. Hiermee werd bedoeld dat er op

sommige plekken in Nederland meer anti-Indische discriminatie ervaren wordt dan elders. Dit wordt bevestigd door IF.2.1 die stelde dat enkelen van diens vrienden uit Oost-Nederland veel meer discriminatie hebben ervaren. In de interviews spraken twee van de drie bestuursleden met een Indische achtergrond (BO.2, BO.5) ook over eigen ervaringen met discriminatie. Een voorbeeld is onderstaand fragment uit het interview met respondent BO.5. Deze respondent heeft het over ‘anders zijn’. Dit gevoel van ‘anders zijn’ is door meerdere andere respondenten (IF.1.1, IF.1.2, IF.4.1, BO.2) gemeld.

“[De periode van de Molukse acties] was eigenlijk de eerste keer dat ik me realiseerde dat ik een andere kleur had. Daarvoor werd ik er nooit op aangesproken. Mensen staken toen de straat over en de cafés stroomden leeg. ... Op dat punt ben ik eigenlijk mijn onschuld kwijtgeraakt. Als dat gebeurt in je leven dan weet je gewoon: ik ben anders.” (Respondent BO.5)

Net als deze bestuurder (BO.5) gaven andere participanten van de Indische families (IF.1.1, IF.1.2, IF.2.1, IF.4.1) aan dat zij ten tijde van de Molukse treinkapingen veel discriminatie hebben meegemaakt. Indische en Molukse Nederlanders werden bovendien volgens meerdere respondenten (IF.1.1, IF.1.2, IF.1.3, IF.4.1, BO.2) toen, en nu vaak nog steeds, over een kam geschoren. Zo is respondent IF.1.1 wel eens ‘treinkaper’ genoemd. De in de interviews benoemde voorbeelden van ervaren discriminatie beperkten zich niet uitsluitend tot ervaringen vóór de eeuwwisseling. Er zijn ook discriminatoire situaties besproken uit het recente leven van respondenten. Dit wordt geïllustreerd door de voorbeelden op de volgende pagina’s.

Hoofdcategorie 2: Uitingsvormen van ervaren discriminatie

Ondanks dat het merendeel aangaf geen discriminatie te ervaren, rapporteerden Indische respondenten van de eerste, tweede en derde generatie persoonlijke ervaringen met negatieve bejegening of ongelijke behandeling. Aangaande negatieve bejegening beschreven bijna alle respondenten dat zij wel eens een opmerking krijgen die betrekking heeft op hun Indische achtergrond. Sommige opmerkingen bevatten zelfstandige naamwoorden die betrekking hebben op Indisch eten, zoals ‘pinda’ (IF.2.1, IF.2.2) of ‘sambal’ (IF.1.1, BO.2). Respondent IF.3.2 vertelde dat er op een grappende manier soms iets wordt gevraagd over de ‘lijst’ in plaats van ‘rijst’. Dezelfde respondent vertelde vervolgens hierover dit niet als microaanval of negatief te beschouwen, zoals onderstaand fragment illustreert:

“Dan vragen ze dat bijvoorbeeld, maar ik snap niet zo goed waarom dan. Ik heb dat niet per se als negatief ervaren. Dat ligt bij hen, maar het was wel een beetje een gekke ervaring. Ik voel me niet persoonlijk aangevallen, maar dan denk ik: jij hebt je echt niet goed ingelezen.” (Respondent IF.3.2)

Daarentegen zijn drie Indische respondenten (IF.2.1, IF.3.2, IF.4.1) naar eigen zeggen ook in positieve zin in verband gebracht met eten. Zo werd ervan uitgegaan dat ze vanwege hun Indische achtergrond goed kunnen koken. Aangaande positieve stereotypering hebben enkele respondenten (IF.1.2, IF.4.1, BO.5) bovendien meegemaakt dat er gedacht werd dat ze vanwege hun Indische afkomst muzikaal waren. Andere voorbeelden van negatieve bejegening waren microaanvallen die te maken hadden met fenotypische kenmerken, zoals huidskleur. Zo worden Indische respondenten ‘aap’ (IF.1.1), ‘bruine’ (IF.2.1) en ‘blauwe’ (IF.2.1, BO.2, BO.5) genoemd. Respondent BO.2 zei hierover dat grapjes over ‘die blauwen’ onderling binnen de eigen groep wel kunnen worden gemaakt, maar als niet-Indische mensen over de vloer komen en zo’n opmerking maken, “dan voelt dat toch anders”. Verder werden enkele Indische respondenten (BO.4, IF.2.1) verward met andere etnische groepen. Zo heeft respondent BO.4 een situatie meegemaakt waarbij een spleetoggebaar werd gemaakt en is respondent IF.2.1 wel eens ‘imitatie-turk’ genoemd. In andere gevallen werden de Indische respondenten verteld dat zij beter waren dan andere etnische minderheden. Dit wordt ook in het onderstaande citaat van respondent IF.4.1 geïllustreerd:

“Mensen hadden het vaak over andere migranten als allochtonen, en dan in de negatieve zin dus ‘allochtonen dit, allochtonen dat’. En dan zeg ik: ja ik ben ook allochtoon. En dan reageren ze met: ja jullie niet, jullie zijn anders.” (Respondent IF.4.1)

Met deze opmerking ontkent de discriminator dat respondent IF.4 of andere Indische Nederlanders vergelijkbare ervaringen kunnen hebben gehad als andere etnische minderheden (voorheen genoemd: allochtonen). Een soortgelijke situatie heeft respondent IF.2.1 meegemaakt. Volgens een collega zou die in tegenstelling tot anderen “wel een goeie zijn”. Ook respondent BO.5 vertelde over een meegemaakte situatie waarbij iemand een hand op diens schouder legde en zei “tegen jou hebben we niks hoor”. De respondent vervolgde diens verhaal met: *“Ja en dan denkt hij dat hij mij daar een plezier mee doet? Dat deed hij natuurlijk niet...”*. Dit zijn voorbeelden van microbeledigingen. Bovendien hebben enkele respondenten ervaringen gehad met negatieve bejegening waarbij hun karakteristiek, cultuur of gedrag werd veroordeeld. Dit werd door de discriminator gekoppeld aan het ‘Indisch zijn’. Het zou anders zijn dan de ‘Nederlandse norm’. Zo vertelde respondent IF.1.3 dat diens ouder (IF.1.2) wel eens een opmerking heeft gekregen waarin ‘te laat komen’ werd gelinkt aan diens

Indische achtergrond. Bovendien heeft één van de bestuurders (BO.2) meerdere keren een dergelijke situatie meegemaakt. Dit wordt geïllustreerd door de drie onderstaande tekstfragmenten. Zo vindt de discriminator in het eerste fragment dat al het Indisch eten stinkt en in het tweede fragment concludeert de persoon die discrimineert dat alle Indische mensen voordringen. Het derde fragment illustreert dat de sollicitatiecommissie de Indische respondent ongekwalificeerd vindt voor de desbetreffende baan vanwege bescheidenheid. Dit zijn voorbeelden van microagressies.

“Of dat ze zeiden: hey jullie eten stinkt altijd zo. Als mensen ‘jullie’ gaan zeggen dan voel je toch dat je kennelijk anders bent.” (Respondent BO.2)

“Later in mijn leven wel meegemaakt in Leiden toen ik bij een kassa stond en een persoon tegen me zei: jullie dringen altijd voor. Echt een beetje agressief, en dat heb ik daar wel twee keer meegemaakt.” (Respondent BO.2)

“En in de werkcontext merkte ik wel eens bij sollicitatiegesprekken dat mensen je eigenschappen toebedelen die je niet van jezelf ziet, maar die echt met je achtergrond te maken hebben. Ze zeiden bijvoorbeeld: ja je bent te bescheiden. Dan wordt het gezien als een negatieve eigenschap vanuit een puur Nederlands perspectief. In Nederland vertel je meteen wat je ervan vindt... terwijl je vanuit een Indische achtergrond vaak leert dat je niet meteen moet zeggen wat je vindt...” (Respondent BO.2)

Uit de antwoorden blijkt bovendien dat enkele Indische respondenten te maken hebben gehad met ongelijke behandeling. Zo is één van de participanten (BO.5) in het verleden meermaals slachtoffer geweest van etnisch profileren door de douane op het vliegveld. De respondent gaf aan dit te begrijpen, omdat “de terroristen er [hetzelfde] uitzagen”. Andere respondenten spraken over voorbeelden van ongelijke behandeling in bepaalde domeinen. Deze voorbeelden worden hieronder besproken.

Hoofdcategorie 3: Domeinen van ervaren discriminatie

De Indische respondenten hebben in de interviews aangegeven dat ze in verschillende domeinen negatieve bejegening of ongelijke behandeling ervaren of hebben ervaren. De eerder benoemde negatieve opmerkingen ervoeren de respondenten voornamelijk op relationeel vlak of in de openbare ruimte. Verder sprak één bestuurslid (BO.2) over een discriminatie-ervaring op de arbeidsmarkt. Dit voorbeeld betreft het citaat op de vorige pagina. Een andere respondent (IF.2.1) vertelde over meegemaakte opmerkingen op de werkvloer.

Daarenboven spraken de Indische respondenten over niet-recente ervaringen in het onderwijs, de sport en de horeca. Zo kreeg respondent BO.2 vroeger opmerkingen over diens Indische achtergrond op school en werd een tweetal respondenten (IF.2.1, IF.3.1) als tiener geweigerd bij discotheken. Twee respondenten (IF.1.1, BO.5) zijn vroeger op het voetbalveld uitgescholden vanwege hun Indische afkomst. Aangezien er geen recente ervaringen zijn benoemd, is het echter niet duidelijk of Indische Nederlanders momenteel discriminatie in deze drie domeinen ervaren.

Hoofdcategorie 4: Omgaan met ervaren discriminatie

Uit de antwoorden blijkt dat de Indische respondenten op verschillende manieren met ervaren discriminatie omgaan. Aangaande de conformerende strategie zijn Indische Nederlanders volgens één van de respondenten (IF.3.1) van het ‘meegaan en niet opvallen’. Langs dezelfde weg stelde respondent IF.1.3 dat de Indische gemeenschap handelt naar de leuze ‘we doen wat we moeten doen en men zal geen last van ons hebben’. Eén van de bestuurders (BO.2) sprak over ‘veerkracht’ van de Indische gemeenschap. Het conformeren van Indische Nederlanders blijkt ook uit de coping met discriminatie-ervaringen van enkele respondenten (IF.1.1, IF.3.1, IF.4.1). Discriminatie-ervaringen of opmerkingen over hun Indische afkomst werden door hen gebagatelliseerd. Zo beschreef respondent IF.1.1 dat er wel grapjes worden gemaakt, maar dat die “daar even hard aan mee[doet]”. Daarentegen vertelde dezelfde respondent wel Indische Nederlanders te kennen die er op een andere manier mee omgaan, zoals blijkt uit het volgende fragment:

“Ik ken wel verhalen van Indo’s die zichzelf twee plaatsen terugplaatsen, weet je wel? Onder het mom van bescheidenheid, maar die waren bijna onderdanig en deden een stapje terug. Ik bleef gewoon staan en mijn familie ook gelukkig en dan doe je gewoon mee.” (Respondent IF.1.1)

De bovengenoemde coping zou kunnen duiden op een vermijdende stijl. Wat betreft deze manier van omgaan betoogde een andere respondent (BO.4) dat de Indische gemeenschap over het algemeen “veel te stil en terughoudend” is en “te veel [laat] gebeuren”. Dit geldt volgens de respondent niet alleen voor discriminatie, maar ook voor hoe ze omgaan met het koloniale en slavernijverleden. Zo bevestigden veel respondenten (IF.1.1, IF.1.3, IF.2.2, IF.4.1, BO.4, BO.5) dat er sprake is van ‘Indisch zwijgen’, oftewel dat er nauwelijks binnen hun families over de tijd in Nederlands-Indië wordt gepraat. Met betrekking hierop beschreef respondent BO.4 dat er thuis apenbeeldjes stonden die ‘horen’, ‘zien’ en ‘zwijgen’ uitbeelden en dat diens grootmoeder daar altijd naar wees. Ook benoemde dezelfde participant dat de Indische gemeenschap te veel zwijgt over het slavernijverleden in de Oost. Uit de verhalen van een

drietal respondenten (IF.2.1, IF.3.1, BO.5) bleek ook dat zij op een vermijdende manier met ervaren discriminatie omgaan. Zo kwamen vrienden op voor respondent BO.5 na een discriminatie-ervaring door boos te worden op de discriminator. De respondent zei vervolgens tegen diens vrienden “joh doe nou niet”. Een ander voorbeeld komt uit het verhaal van respondent IF.2.1. Deze respondent gaf aan in eerste instantie iets terug te roepen en dan voordat het escaleert weg te lopen. Hierbij zou sprake kunnen zijn van eerst een polariserende en dan een vermijdende coping.

Hoofdcategorie 5: Opvattingen over antidiscriminatiebeleid

De meeste Indische respondenten (IF.1.2, IF.2.1, IF.3.1, BO.4, BO.5) betwijfelden of het antidiscriminatiebeleid moet worden aangepast met betrekking tot Indische Nederlanders, veelal omdat ze naar eigen zeggen geen discriminatie ervaren maar niet weten hoe dit voor andere Indo's is. Zo gaf respondent IF.3.1 aan geen antwoord te hebben. Volgens deze persoon heeft “de Indische gemeenschap in tegenstelling tot andere migrantengroepen geen bijzondere aandacht nodig”. Daarenboven gaat het volgens respondent IF.2.1 om gedragsnormen die bij jezelf beginnen in plaats van de overheid. Zoals het fragment hieronder illustreert, vond één van de bestuurders (BO.4) het niet benoemen van Indische Nederlanders in antidiscriminatiebeleid scheef. Wel vroeg deze persoon zich net als respondent BO.2 af of het expliciet benoemen van nog meer groepen, waaronder Indo's, de volledige lading zou dekken.

“Het is wel scheef als je bijvoorbeeld de Surinaamse Nederlanders wel benoemd en Indische Nederlanders niet, net als bij de excuses voor het slavernijverleden eigenlijk. Maar tegelijkertijd kan je nooit echt volledig zijn, en juist waar je denkt dat je zo volledig mogelijk bent, sla je de plank eigenlijk mis denk ik.” (Respondent BO.4)

Daarentegen waren twee respondenten (IF.4.1, BO.2) van mening dat er meer beleidsaandacht moet zijn voor anti-Indische discriminatie. Ondanks dat respondent IF.4.1 aangaf zelf geen discriminatie te ervaren, stelde deze Indische respondent dat dit probleem zeker speelt en aandacht behoeft. Deze participant sprak over de ‘vertragingstechniek’. Daarmee werd door de respondent bedoeld dat generaties die er het meeste last van hebben op een gegeven moment overlijden. Respondent BO.2 benadrukte de voorbeeldfunctie van de overheid en stelde dat het vaak juist misgaat binnen overheidsinstellingen. De overheid zou volgens deze bestuurder in de aanpak van anti-Indische discriminatie eerst bij zichzelf moeten beginnen. Ook werd door dit bestuurslid (BO.2) aangegeven dat het gesprek voornamelijk wordt gevoerd met Indische Nederlanders die “een stapje verder zijn gekomen in de samenleving” in plaats

van Indo's met een andere positie. Volgens deze respondent moet een beleidsmaker daarom in gesprek gaan met een zo representatief mogelijke groep, aangezien er binnen de gemeenschap ook verschillen zijn. Tenslotte gaven alle derde generatie respondenten (IF.1.3, IF.2.2, IF.3.2) zonder enige twijfel aan dat Indo's niet hoeven te worden meegenomen in het huidige antidiscriminatiebeleid. Zij beschouwden anti-Indische discriminatie niet als beleidsprobleem. Wel voegden ze alle drie toe dat hun beleidsoordeel gebaseerd is op hun eigen beleving.

Hoofdcategorie 6: Opvattingen over doorwerking van koloniale verleden

Alle bestuursleden met een Indische achtergrond (BO.2, BO.4, BO.5) gaven aan dat er sprake is van doorwerking van het koloniale gedachtegoed in hedendaagse ervaren discriminatie onder Indische Nederlanders. Volgens respondent BO.2 gaat het hierbij om de doorwerking van "de [etnische] rangen- en standenmaatschappij die er was". Dit blijkt ook uit het verhaal van respondent BO.4. Deze participant vertelde dat diens grootvader half Nederlands en half inlands was, terwijl diens grootmoeder twee gemengde Indische ouders had. Het 'inlandse bloed' zat bij diens grootmoeder verder weg waardoor zij volgens de koloniale standen hoger stond dan grootvader. Hierdoor werd de familie van de grootvader van deze respondent vaak als eenvoudiger gezien. BO.4 gaf vervolgens aan dat diens grootmoeder dit gedachtegoed van Nederlands-Indië naar Nederland meegenomen heeft. Dit blijkt uit onderstaand fragment waarin respondent BO.4 een interactie tussen diens moeder en grootmoeder beschrijft:

"Mijn moeder kwam vroeger op feestjes waar ook Indische jongens waren, maar dan werd ze door mijn grootmoeder gestimuleerd om niets te doen met die Indische jongens, maar te trouwen met een Hollandse jongen. Mijn tante is ook echt met een Hollandse jongen getrouwd, want dat was dan beter dan een Indische jongen, in de ogen van mijn oma." (Respondent BO.4)

Door BO.2 werd bovendien beaamd dat deze koloniale ideeën ook in de eenentwintigste eeuw nog leven onder Nederlanders met een migratieachtergrond uit voormalig Nederlands-Indië, ook al "is dat iets dat zij zullen ontkennen". Er zijn volgens deze bestuurder nu nog steeds ouderen die op een discriminatoire manier zeggen "ja... maar die is Moluks, of ja... die is inlands". Ook stelde deze participant dat de koloniale verhouding tussen Indo's en totoks nog speelt in het gedachtegoed van totoks. Zo zouden enkele totoks nog steeds 'de houding van een oud-koloniaal' hebben, alhoewel zij in de hedendaagse samenleving wel op discriminatoir gedrag worden aangesproken.

5.2.2 Deelconclusie: Indische Nederlanders

Kortom, de meeste Indische respondenten hebben gemeld dat ze momenteel geen discriminatie ervaren, waarvan de derde generatie dit het stelligst heeft ontkend. Daarentegen gaven alle bestuurders van de Indische organisaties aan dat ervaren discriminatie onder Indische Nederlanders wel in enige mate een actueel probleem is, ondanks dat het een aantal decennia geleden meer voorkwam. Bovendien hebben respondenten van alle drie de generaties naar eigen zeggen ervaringen met de twee verkende uitingsvormen van ervaren discriminatie: negatieve bejegening en ongelijke behandeling. Sommige respondenten gaven echter aan ervaringen met negatieve bejegening niet als discriminatie te beschouwen. Er zijn voornamelijk voorbeelden van meegemaakte microagressies genoemd. Het is niet geheel duidelijk geworden in welke domeinen anti-Indische discriminatie wordt ervaren, alhoewel sommige Indische respondenten vertelden over recente discriminatie-ervaringen in enkele domeinen, waaronder de arbeidsmarkt. Wat betreft coping is uit de interviews gebleken dat Indische Nederlanders op verschillende manieren met ervaren discriminatie omgaan, waaronder vermijding, conformerend en polariserend. Aangaande hun opvattingen over het huidige antidiscriminatiebeleid werd door de respondenten veelal betwijfeld of een beleidsaanpassing nodig of wenselijk is. Enkele respondenten vonden dat er wel meer beleidsaandacht voor anti-Indische discriminatie moet komen en de derde generatie vond dit niet nodig vanwege de afwezigheid van eigen discriminatie-ervaringen. Tot slot hebben alle bestuurders aangegeven dat hedendaagse ervaren discriminatie onder Indische Nederlanders een doorwerking is van het koloniale verleden, en dan met name een gevolg van het koloniale etnische rangensysteem.

5.2.3 Molukse Nederlanders

Zoals eerder benoemd was het lastig om Molukse respondenten te vinden. Mogelijk is dit te wijten aan het gevoelige onderwerp. Zo toont figuur 3 het mailcontact met een nationale Molukse organisatie waarin de vertegenwoordiger aangeeft dat “[discriminatie] een gespreksonderwerp is binnen hun groep” en dat “sommige leden hier dagelijks mee te maken hebben”. Desondanks besloot deze organisatie om niet deel te nemen aan het onderzoek. Uiteindelijk zijn drie Molukse Nederlanders en vijf bestuurders van Molukse of gedeeltelijk Molukse organisaties geïnterviewd. Vier van deze bestuursleden zijn zelf van Molukse afkomst. In deze sectie worden de empirische bevindingen van deze interviews gepresenteerd.

Figuur 3

Afwijzing interview Molukse organisatie

-----Oorspronkelijk bericht-----
 Van: [REDACTED]
 Verzonden: dinsdag 4 april 2023 15:51
 Aan: Oosterink, Emma <Emma.Oosterink@minbzk.nl>
 Onderwerp: [REDACTED]
 Beste Emma,
 Dank voor je bericht en je vraag.
 Op dit moment voelt zich niemand binnen onze organisatie geroepen om geïnterviewd te worden m.b.t. dit onderwerp.
 Ik denk dat de beleving bij dit onderwerp heel persoonlijk is. Omdat onze organisatie uit een groot aantal leden bestaat, kan één afgevaardigde nooit praten voor de hele organisatie.
 Hoewel het wel een gespreksonderwerp is binnen onze groep en sommige leden hier dagelijks mee te maken hebben, hebben we als organisatie geen uitgesproken standpunten hierover geformuleerd die we op dit moment actief uitdragen.
 Tevens kan het vermoedelijk zijn om andere mensen te corrigeren en te wijzen op (verborgen/intentioneel) racisme en discriminatie.
 Uiteraard zijn wij tegen racisme, tegen discriminatie op allerlei verschillende gronden en zijn wij vóór inclusie.
 Mocht iemand zich in de tussentijd bedenken, en alsnog een persoonlijk interview met je willen doen, zullen we zeker bij je terugkomen.
 Wij wensen je succes met je verdere onderzoek.
 Hopende je hiermee op passende wijze van een reactie voorzien te hebben.
 Met warme groet,
 [REDACTED]

Opmerking. De betrokken Molukse organisatie heeft toestemming gegeven voor het anoniem verwerken van deze mail in mijn bevindingen.

Hoofdcategorie 1: Ervaren discriminatie

Uit het overgrote merendeel van de persoonlijke verhalen (MF.2.1, MF.3.1, BO.3, BO.5, BO.6) is gebleken dat Molukse respondenten van de eerste, tweede en derde generatie discriminatie ervaren. Zo vertelde respondent MF.2.1 stellig: *“We mogen toch niks? We mogen niks en we worden niet erkend. Ze luisteren toch niet naar ons? Is dat geen discriminatie?”*. De overige respondenten (MF.1.1, BO.1, BO.4) erkenden ook dat Molukkers in Nederland discriminatie ervaren. Zij spraken echter niet uit eigen ervaring. Zo gaf MF.1.1 aan zelf weinig tot geen discriminatie-ervaringen te hebben gehad maar dat familieleden dit wel ervaren. Eén van de bestuurders (BO.1) sprak uitsluitend over Molukse discriminatie-ervaringen in algemene zin en BO.4 is zelf niet van Molukse afkomst. Wel betoogde respondent BO.3 dat er verschillen in discriminatie-ervaringen zijn binnen de gemeenschap. Zo zouden Molukse Nederlanders van kleur volgens deze bestuurder meer te maken krijgen met discriminatie dan Molukkers die er fenotypisch ‘minder Moluks’ uitzien. Anders dan bij de Indische groep gaven de derde generatie Molukkers (BO.3, BO.6) aan wel discriminatie te ervaren. Zo vertelde respondent BO.6 het voornamelijk op relationeel vlak te merken. Deze bestuurder rapporteerde dat er anders wordt gekeken, maar dat discriminatoren dit minder dan eerst verbaal uiten. Dat ook respondent BO.3 discriminatie heeft ervaren blijkt uit het volgende tekstfragment:

“In mijn loopbaan heb ik wel veel te maken gehad met discriminatie. Als je als [jongvolwassene] in het Hilversumse medialandschap komt, dat toen heel wit was en eigenlijk nog steeds is, is dat lastig en weet je niet hoe je daar het beste mee om moet gaan.” (Respondent BO.3)

De Molukse respondenten spraken over zowel recente als minder recente discriminatie-ervaringen. Zo gaf MF.3.1 bijvoorbeeld aan vorig jaar nog te maken te hebben gehad met

institutionele discriminatie. De Belastingdienst kwam toen namelijk voor de tweede keer in drie jaar langs om de papieren van diens bedrijf door te nemen. Deze participant vermoedt dat de Belastingdienst vanwege diens Molukse achternaam heeft gedacht dat er belastingfraude zou zijn gepleegd. Later werd de respondent namelijk nog teruggebeld hierover en werd er geld teruggegeven. Daarentegen kwam anti-Molukse discriminatie volgens BO.1 het meest voor na de Molukse acties, in de jaren tachtig en negentig. Dit blijkt ook uit de verhalen van andere respondenten (MF.3.1, BO.3, BO.5, BO.6). Vervolgens werd aan BO.1 gevraagd of Molukse Nederlanders momenteel discriminatie ervaren, waarop het volgende antwoord werd gegeven:

“Je kunt niet zeggen dat er [op dit moment] niet gediscrimineerd wordt. Er vindt overal discriminatie plaats in Nederland, meer dan ooit zelfs, dus dat zal ongetwijfeld ook Molukse Nederlanders overkomen. Alleen nogmaals niet meer in die mate van veertig jaar geleden.” (Respondent BO.1)

Dat ervaren discriminatie onder Molukse Nederlanders vandaag de dag nog steeds voorkomt blijkt uit de antwoorden van de respondenten. In lijn hiermee vertelde MF.3.1 dat die ten tijde van de Molukse acties vreemd werd aangekeken vanwege diens Molukse achtergrond, maar nu op dezelfde manier wordt aangekeken vanwege het ‘niet-Nederlands’ zijn.

Hoofdcategorie 2: Uitingvormen van ervaren discriminatie

Wat betreft uitingvormen van ervaren discriminatie is gebleken dat de Molukse respondenten zowel negatieve bejegening als ongelijke behandeling meemaken. Meerdere respondenten (MF.1.1, MF.2.1, BO.6) worden negatief bejegend vanwege hun Molukse afkomst. Respondent BO.6 vertelde dat die onder meer discriminatie meemaakt via negatieve opmerkingen van collega’s. Zo zeggen diens collega’s wel eens heel gekscherend “hey joh treinkaper”. Net als de Indische groep krijgt deze respondent ook te maken met ‘grappende’ opmerkingen over diens huidskleur, zoals blijkt uit het onderstaande citaat.

“Of over mijn kleurtje dus dan word je met een dier vergeleken. Dat gebeurt ook nog wel eens. Dat is wel als grap zijnde maarja...” (Respondent BO.6)

De ervaringen van deze participant zijn voorbeelden van microagressies. In lijn hiermee gaf één bestuurder (BO.3) aan dat de huidige Molukse gemeenschap nog veel te maken heeft met microagressies. Ook MF.1.1 omschreef persoonlijke ervaringen met microagressies, hoewel erbij werd verteld dat de respondent dit niet als discriminatie ervaren heeft. Zo stelde MF.1.1 dat er altijd betuttelend wordt gezegd: *“Ja maar jullie zijn anders, jullie zijn van ons”*. Bovendien bleek uit dit interview dat diens capaciteiten soms worden onderschat vanwege diens Molukse

afkomst. Dit wordt geïllustreerd door het onderstaande citaat waarin er bewondering wordt geuit voor de bekwaamheid van de respondent.

“Wat ik wel soms ervaar is dat mensen over mij zeggen ‘oh dat kan [die] toch ook’. Zo op die manier weet je wel... dat ze er bewondering voor hebben. Of ze zeggen tegen me ‘goed van je hoor dat je dat doet’.” (Respondent MF.1.1)

Wat ongelijke behandeling betreft hebben enkele Molukse respondenten (MF.3.1, BO.5) ervaringen met etnisch profileren. Zo vertelde MF.3.1 dat die na de Molukse acties vaak in de buurt van de Indonesische ambassade in Den Haag door de politie werd gefouilleerd. De respondent zei vervolgens dat die tevens op latere leeftijd menigmaal met de auto door de politie is aangehouden voor een rijbewijscontrole. Andere voorbeelden van ongelijke behandeling worden op de volgende pagina's behandeld.

Hoofdcategorie 3: Domeinen van ervaren discriminatie

Uit de verhalen van de Molukse respondenten blijkt dat anti-Molukse discriminatie in verschillende domeinen wordt ervaren. Eén van de bestuursleden (BO.3) gaf aan dat discriminatie jegens Molukse Nederlanders nog op alle plekken en in alle domeinen plaatsvindt. Volgens BO.1 ervaarden Molukkers veertig jaar geleden hoofdzakelijk discriminatie op de arbeidsmarkt en in de horeca, maar is niet duidelijk in welke domeinen er momenteel discriminatie ervaren wordt. Daarentegen hebben twee Molukse respondenten (MF.1.1, BO.6) recentelijk te maken gehad met microagressies op de werkvloer en hebben meerdere respondenten (MF.3.1, BO.3, BO.6) discriminatie op de arbeidsmarkt meegemaakt. Volgens één van de bestuurders (BO.6) worden Molukse Nederlanders bij sollicitaties enerzijds ongelijk behandeld op huidskleur en anderzijds op het hebben van een niet-Nederlandse achternaam. Respondent MF.1.1 vertelde dat diens neven bij de politie werkten maar vanwege discriminatie zijn weggegaan. Daarnaast heeft MF.3.1 discriminatie meegemaakt in het contact met verschillende instanties, waaronder de politie, de Belastingdienst en een verzekeringsmaatschappij. Het onderstaande voorbeeld illustreert dit:

“Tegenwoordig is alles gedigitaliseerd dus gaan ze meestal af op profielen en kijken ze naar de familienaam. Ik heb dit zelf wel een keer meegemaakt toen ik een auto-ongelukje had en de andere partij was een Hindoestaan. Dus ja wij brachten die spullen naar de verzekering maar die zagen twee moeilijke achternamen en dachten: dit is gewoon afgesproken werk.” (Respondent MF.3.1)

Door de respondenten zijn ook minder recente discriminatie-ervaringen in andere domeinen genoemd. Zo hebben twee respondenten met een Molukse achtergrond (MF.1.1, MF.3.1.) ervaringen met discriminatoir deurbeleid van discotheken toen ze jongvolwassen waren. Ook bleek uit de antwoorden van twee Molukse respondenten (MF.1.1, BO.5) dat ze op jongere leeftijd discriminatie op het sportveld hebben ervaren. Het is echter niet duidelijk geworden of er in de hedendaagse samenleving ook nog sprake is van anti-Molukse discriminatie in de sport en de horeca.

Hoofdcategorie 4: Omgaan met ervaren discriminatie

Uit de interviews is gebleken dat de Molukse respondenten op verschillende manieren omgaan met ervaren discriminatie. Enkele bestuurders (BO.1, BO.3, BO.6) hadden het over verschillen in coping tussen generaties. Zo zouden Molukkers van de eerste en tweede generatie volgens hen over het algemeen vanuit 'dankbaarheid' handelen en milder reageren op discriminatie-ervaringen. De derde en jongere generaties zijn volgens hen weerbaarder en communicatief sterker, kunnen beter voor zichzelf opkomen en gaan de confrontatie aan. In lijn hiermee vertelde respondent BO.3:

“De nieuwere generaties zijn feller hierover en stellen ‘nee dat kan je echt niet zeggen’, terwijl de generaties van mijn ouders denkt ‘ja wij zijn hier te gast dus we hebben ons maar te gedragen’.”

(Respondent BO.3)

Dit zou betekenen dat de jongere generaties een verbindende of polariserende coping hebben, terwijl de eerste twee generaties zich na ervaren discriminatie conformerend opstellen. Dat staat echter in contrast met de manier waarop MF.3.1 van de tweede generatie met discriminatie-ervaringen omgaat. Deze respondent gaf namelijk aan wel discriminatoren te confronteren, zoals het fragment hieronder beschrijft:

Ik kan me voorstellen dat je denkt: wauw, maar ja wij weten niet beter dus wij vinden het ook geen bezwaar. Wij zijn daar al tegen bewapend. We hebben al wat dat betreft eelt op ons hart en weten ook hoe we erop moeten reageren door onze mond open te trekken.” (Respondent MF.3.1)

Een ander voorbeeld is de coping van BO.6 van de derde generatie. Deze respondent vertelde zelf de confrontatie niet aan te gaan, onder het mom van 'als je niet reageert dan stopt het min of meer vanzelf'. De respondent tilt naar eigen zeggen namelijk niet zwaar aan diens discriminatie-ervaringen. Dit duidt op een vermijdende coping. Een andere verklaring voor het ontwijken van confrontatie wordt in figuur 3 getoond. De schrijver van de mail stelt dat het

vermoeiend kan zijn voor Molukse Nederlanders om discriminatoren te confronteren en personen te wijzen op discriminatoir gedrag. Volgens MF.1.1 gaan Molukse Nederlanders verschillend met meegemaakte discriminatie om, ongeacht hun leeftijd of generatie. Enerzijds zijn er “mensen die denken van ‘oh ja, prima, ik zeg er verder niks over’” en anderzijds zijn er volgens deze respondent mensen die er wel tegen in gaan. Zelf gaf respondent MF.1.1 aan diens momenten af te wachten en dan er iets van te zeggen. De respondent vertelde daarenboven: *“Ik doe, ik kijk, ik pak aan, en ik pas me aan”*. Dit zou wijzen op een combinatie van een verbindende en conformerende coping.

Hoofdcategorie 5: Opvattingen over antidiscriminatiebeleid

Het merendeel van de Molukse respondenten (MF.2.1, MF.3.1, BO.1, BO.3, BO.6) heeft tijdens de interviews aangegeven dat anti-Molukse discriminatie meer beleidsaandacht nodig heeft. De overige respondenten (MF.1.1, BO.4, BO.5) hadden hier geen eenduidig antwoord op. Een beleidsverandering gaat volgens één Moluks bestuurslid (BO.6) in eerste instantie om het benoemen van Molukse Nederlanders in beleidsdocumenten, zoals hieronder beschreven is.

“Als ik voor mezelf mag spreken dan voel ik me niet gezien in het huidige antidiscriminatiebeleid. Als je andere groepen wel benoemt, dan moet je Molukkers ook benoemen. Ik kan mezelf niet vinden in beleid dat wel andere groepen benoemd, maar niet de Molukse groep representeert.”

(Respondent BO.6)

Een drietal respondenten (MF.2.1, BO.3, BO.6) betoogde dat de nationale overheid met Molukse Nederlanders in gesprek moet gaan over de aanpak van anti-Molukse discriminatie. Vanwege de verschillen tussen de regionale Molukse gemeenschappen gaat het volgens hen hierbij om de dialoog aangaan met alle Molukse wijken en organisaties. Deze dialoog kan volgens BO.6 wel jaren duren. Dezelfde bestuurder adviseerde om een bijeenkomst te organiseren waarbij alle betrokken partijen onderling informatie en ideeën kunnen delen. Verder beargumenteren meerdere respondenten (MF.3.1, BO.1, BO.3) dat het onderwijscurriculum een belangrijke rol heeft in de bestrijding van anti-Molukse discriminatie. Volgens respondent BO.3 “kan je [door het volledige verhaal over de Molukse gemeenschap te onderwijzen] discriminatie tegenwerken, omdat er dan meer begrip voor is”. Ook dienen de betrokken ministeries hier volgens BO.3 meer aandacht aan te besteden. Het betreft erkenning van de Molukse gemeenschap in de geschiedschrijving als basis voor een gelijkwaardige behandeling. Met betrekking hierop adviseerde respondent BO.1 bovendien aan de overheid: *“Neem je verantwoordelijkheid, weet wat er is gebeurd, en vergeet dat niet”*. Bij erkenning hoort in de zienswijze van twee respondenten (MF.1.1, BO.6) ook het officieel maken van een

ationale dag voor de Molukse Nederlanders, zoals 25 april. Dit is de datum dat de eerste schepen in Nederland aankwamen. Anderen (MF.3.1, BO.1, BO.4) benoemden dat er een officiële excuses moet komen voor het slavernijverleden in de Oost en de valse beloften aan de Molukse gemeenschap. Tenslotte benadrukte BO.6 dat er meer onderzoek naar anti-Molukse discriminatie moet worden gedaan, zowel door overheidsinstellingen als wetenschappelijke onderzoeksinstituten.

Hoofdcategorie 6: Opvattingen over doorwerking van koloniale verleden

Volgens één bestuurder (BO.1) wordt het Nederlandse kolonialisme niet zozeer als discriminatie ervaren door Molukse Nederlanders. Wel heeft de toegenomen kennis over het koloniale verleden volgens deze participant geleid tot een grotere verontwaardiging over deze geschiedenis onder de gemeenschap. Met uitzondering van respondent BO.1 gaven alle bestuursleden (BO.3, BO.4, BO.5, BO.6) aan dat er sprake is van koloniale doorwerking in ervaren discriminatie onder Molukse Nederlanders. Dit verband werd ook door twee respondenten van de Molukse families genoemd (MF.2.1, MF.3.1). Toch wordt er volgens een tweetal respondenten (MF.2.1, BO.3) nog te weinig gesproken over koloniale doorwerking in hedendaagse discriminatie. Volgens BO.6 gaat het voornamelijk om doorwerking in de denkwijze van de eerste generatie. Eveneens als de Indische groep werd er door de meeste respondenten (BO.3, BO.4, BO.5, MF.2.1, MF.3.1) echter gesproken over doorwerking van het koloniale drielaagse apartheidssysteem. Zo zei respondent MF.2.1 hierover dat Molukkers tot de laagste categorie behoorden en ‘inlander’ destijds als denigrerende term werd gezien. Volgens BO.3 heeft dit ongelijke etnische systeem de basis gelegd voor het denken van hedendaagse individuen. Dit betreft niet alleen hedendaagse discriminatie, maar ook ongelijkheid, zoals blijkt uit het volgende fragment:

“Het heeft te maken met doorwerking van het koloniale verleden. Het heeft te maken met het neerzetten van machtsstructuren die doorwerken voor mensen van kleur. Als je een tint hebt kan je nu nog steeds een achterstand ervaren. ... en ik denk dat discriminatie en racisme letterlijk een doorwerking is van datgene dat daar is neergezet.” (Respondent BO.3)

Respondent MF.3.1 is historicus en stelde dat de koloniale doorwerking ook te maken heeft met de samenstelling van de Molukse gemeenschap, die veelal uit militairen bestaat. De Molukse militairen zijn volgens deze participant gewend aan een hiërarchisch systeem en hebben aangeleerd gekregen dat ze moeten opvolgen wat hen wordt opgedragen en niet kritisch moeten zijn vanwege de kans op overplaatsing. Dit aangeleerde gedrag zou mogelijk de manier waarop de gemeenschap met discriminatie-ervaringen omgaat beïnvloeden.

5.2.4 Deelconclusie: Molukse Nederlanders

Samenvattend hebben alle respondenten bevestigd dat Molukse Nederlanders in de huidige samenleving discriminatie ervaren, alhoewel enkelen niet over eigen ervaringen spraken. Uit de antwoorden bleek dat respondenten van alle drie de generaties discriminatie meemaken. Wat betreft uitingsvormen konden Molukse respondenten van alle generaties voorbeelden van meegemaakte situaties benoemen waarin ze ongelijk behandeld of negatief bejegend zijn, hoewel deze ervaringen soms niet als discriminatoir werden geïnterpreteerd. Evenals bij de Indische groep werden door de Molukse respondenten voornamelijk voorbeelden van discriminatie op 'microniveau', ofwel microagressies, genoemd. Verder is gebleken dat anti-Molukse discriminatie nog steeds in verschillende domeinen ervaren wordt, onder meer op de arbeidsmarkt op basis van huidskleur of achternaam. Over sommige domeinen waarin enkele decennia geleden discriminatie voorkwam is niet duidelijk geworden of dat nog het geval is. Er was onder de Molukse respondenten bovendien veel verscheidenheid in de manier van omgaan met discriminatie-ervaringen, waardoor op basis van de resultaten hierover geen eenduidige conclusie gegeven kan worden. Wat betreft beleidsopvattingen gaf het merendeel van de respondenten aan dat anti-Molukse discriminatie meer beleidsaandacht behoeft. Ook hebben meerdere respondenten aanbevelingen voor het antidiscriminatiebeleid met betrekking op Molukse Nederlanders gegeven. Ten aanzien van koloniale doorwerking gaven tenslotte nagenoeg alle respondenten aan dat er sprake is van doorwerking van het koloniale verleden in hedendaagse anti-Molukse discriminatie, voornamelijk vanwege het drielaagse etnische systeem uit de koloniale tijd.

6. Conclusie

In dit hoofdstuk worden de belangrijkste onderzoeksbevindingen samengevat en wordt er een antwoord geformuleerd op de hoofdvraag van het onderzoek. De hoofdvraag luidde: *“In hoeverre is het huidige Nederlandse antidiscriminatiebeleid toereikend voor de bestrijding van hedendaagse ervaren discriminatie onder Indische en Molukse Nederlanders?”*

Er zijn verschillende stappen ondernomen om tot een antwoord op deze onderzoeksvraag te komen. Het antwoord op de vraag is allereerst onderzocht door te verkennen hoeveel beleidsaandacht er is voor anti-Indische en anti-Molukse discriminatie en dit te verklaren. Om precies te zijn is dit gedaan door middel van de deelvragen *“In hoeverre is er momenteel beleidsaandacht voor anti-Indische en anti-Molukse discriminatie?”* en *“In hoeverre verklaart de literatuur over beleidsagendering de actuele beleidsaandacht voor anti-Indische en anti-Molukse discriminatie?”*. Kort samenvattend is uit de empirische resultaten van de mixed-methods documentanalyse gebleken dat er geringe actuele beleidsaandacht is voor discriminatie-ervaringen van Indische en Molukse Nederlanders op nationaal niveau. Er werd helemaal niet gerefereerd naar Indische en Indonesische Nederlanders en de bestrijding van anti-Aziatische discriminatie is slechts in drie stukken beperkt behandeld. De Molukse gemeenschap is één keer benoemd maar niet in direct verband met de aanpak van discriminatie en er waren maar enkele beleidsstukken die zich ook richten op niet-genoemde etnische discriminatiegronden. Nadat dit was vastgesteld is aan de hand van het stromenmodel van Kingdon (1984) verklaard waardoor beleidsaandacht voor discriminatie jegens Indische en Molukse Nederlanders ontbreekt. Zo kan de beperkte beleidsaandacht voor anti-Indische en anti-Molukse discriminatie volgens dit model onder meer zijn veroorzaakt door een gebrek aan politiek-maatschappelijke druk, een gebrek aan erkenning en bewustwording, een gebrek aan passende beleidsoplossingen, een gebrek aan ‘policy entrepreneurs’ en een gebrek aan politiek draagvlak.

Vervolgens is uitgediept in hoeverre ervaren discriminatie onder deze gemeenschappen een actueel probleem is dat beleidsaandacht behoeft en bevraagd hoe er door de gemeenschappen over het huidige antidiscriminatiebeleid wordt gedacht. Dit werd gedaan door de empirische deelvragen *“In hoeverre ervaren Indische en Molukse Nederlanders discriminatie?”* en *“Welke opvattingen hebben Indische en Molukse Nederlanders over het huidige antidiscriminatiebeleid met betrekking tot hun eigen gemeenschap?”* te beantwoorden. Daarenboven is verkend of er bij ervaren discriminatie onder deze twee gemeenschappen sprake is van doorwerking van het koloniale verleden. In lijn hiermee is tevens een antwoord geformuleerd op de laatste deelvraag *“Welke opvattingen hebben vertegenwoordigers van Indische en Molukse*

Nederlanders over de koloniale doorwerking in hedendaagse ervaren discriminatie onder hun eigen gemeenschap?”. Voor de beantwoording van deze drie deelvragen zijn semigestructureerde interviews gehouden met respondenten van Indisch-Nederlandse en Moluks-Nederlandse families en bestuurders van Indische en Molukse organisaties. Uit de resultaten kan ten eerste worden geconcludeerd dat Indische en Molukse Nederlanders van de eerste, tweede en derde generatie tot op zekere hoogte te maken hebben met de twee bevroegde uitingsvormen van ervaren discriminatie, oftewel ongelijke behandeling en negatieve bejegening. Het gaat hierbij om ervaren discriminatie vanwege fenotypische kenmerken of naam. Hiermee suggereren de resultaten dat beide gemeenschappen in meer of mindere mate discriminatie ervaren. Uit het onderzoek is echter gebleken dat negatieve bejegening in sommige gevallen niet als discriminatie wordt geïnterpreteerd. Dit werd voornamelijk geïllustreerd door de antwoorden van Indische Nederlanders. Waar een minderheid van de Indische Nederlanders aangaf discriminatie te ervaren, rapporteerde het overgrote merendeel van de Molukse Nederlanders discriminatie-ervaringen te hebben. De derde generatie van de Indische gemeenschap gaf stellig aan geen discriminatie te ervaren, wat in contrast staat met de derde generatie Molukse Nederlanders die krachtig verklaarden wel discriminatie te ervaren. Verder blijkt uit de resultaten dat ervaren discriminatie onder Indische en Molukse Nederlanders in enkele domeinen voorkomt. Er kan op basis van de interviews echter geen eenduidige conclusie worden getrokken over hoe de twee gemeenschappen omgaan met ervaren discriminatie. Uit de antwoorden is namelijk gebleken dat er verschillen zijn binnen de gemeenschappen in coping. Aangaande beleidsopvattingen is uit de analyse gebleken dat er vanuit Molukse Nederlanders behoefte is aan meer beleidsaandacht voor ervaren discriminatie onder hun gemeenschap. Daarentegen waren de Indische Nederlanders in dit onderzoek niet eensgezind over een verandering van het huidige antidiscriminatiebeleid met betrekking op hun eigen gemeenschap. Het merendeel kon geen eenduidig antwoord geven op de vraag of er een aanpassing van het antidiscriminatiebeleid nodig is om anti-Indische discriminatie tegen te gaan, mede doordat zij zelf aangaven geen discriminatie te ervaren. Tenslotte stelden alle bestuurders van de Indische organisaties aan dat er sprake is van doorwerking van het koloniale verleden in ervaren discriminatie onder Indische Nederlanders. Hetzelfde geldt voor nagenoeg alle bestuurders van de Molukse organisaties die stelden dat anti-Molukse discriminatie een doorwerking is van het kolonialisme.

Met inachtneming van bovenstaande bevindingen kan worden afgeleid dat het huidige antidiscriminatiebeleid in zekere mate ontoereikend is voor de bestrijding van ervaren discriminatie onder Indische en Molukse Nederlanders. Uit de resultaten is namelijk gebleken dat Indische Nederlanders in mindere mate en Molukse Nederlanders in meerdere mate

discriminatie ervaren in de hedendaagse samenleving, terwijl er nagenoeg geen actuele beleidsaandacht is voor discriminatie-ervaringen onder deze gemeenschappen. Alhoewel de Molukse Nederlanders aangaven meer beleidsaandacht te willen voor ervaren discriminatie onder hun gemeenschap, konden de meeste Indische Nederlanders hierop echter geen eenduidig antwoord geven. Voordat beleid wordt aangepast dient daarom met de beleidsbehoeften van beide gemeenschappen rekening te worden gehouden.

7. Discussie

In dit hoofdstuk worden de empirische bevindingen van dit onderzoek gekoppeld aan bestaande literatuur en in een wetenschappelijk perspectief geplaatst. Bovendien worden de beperkingen van het onderzoek besproken. Vervolgens zullen er suggesties voor vervolgonderzoek gedaan worden en worden er aanbevelingen gegeven voor de praktijk.

7.1 Theoretische interpretaties

Dit onderzoek heeft wetenschappelijke en maatschappelijke relevantie omdat het meer inzicht heeft gegeven in ervaren discriminatie onder Indische en Molukse Nederlanders. Uit de empirische analyse van dit onderzoek zijn een aantal interessante bevindingen naar voren gekomen. Enkele bevindingen hebben betrekking op terminologie die in de topiclijsten van de interviews zijn gebruikt. Zo ervaren meerdere generaties van beide gemeenschappen negatieve bejegening en ongelijke behandeling, oftewel twee van de uitingsvormen van discriminatie uit het onderzoek van Andriessen en collega's (2020). Ook is gebleken dat beide groeperingen te maken hebben met verschillende soorten microagressies die door Sue en anderen (2007) uiteen zijn gezet, waaronder microaanvallen. Bovendien illustreren de bevindingen dat zowel Indische als Molukse Nederlanders gebruikmaken van verschillende copingstrategieën (Omlo, 2014) om met ervaren discriminatie om te gaan. Ook hebben respondenten te maken gehad met etnisch profileren, alhoewel dit fenomeen bij de marechaussee recentelijk bij wet verboden is (NOS, 2023b).

Eén van de belangrijkste bevindingen heeft te maken met de combinaties van juridische en feitelijke discriminatie van Feldman-Barrett en Swim (1998). Uit het huidige onderzoek is gebleken dat voornamelijk Indische maar ook Molukse respondenten meegemaakte negatieve bejegening niet als discriminatie interpreteren, ondanks dat het door Andriessen en collega's (2020) wel als uitingsvorm van discriminatie is geclassificeerd. Dit zou kunnen betekenen dat deze gemeenschappen soms discriminatie meemaken zonder hier zelf van op de hoogte te zijn. In lijn hiermee zou er volgens Feldman-Barrett en Swim (1998) voor deze gemeenschappen sprake kunnen zijn van 'missers', oftewel situaties die wel feitelijk discriminatoir zijn maar niet zo ervaren worden.

Een andere bevinding heeft betrekking op het implementeren van de term 'anti-Aziatische discriminatie' in het kwantitatieve gedeelte van de documentanalyse. Zoals reeds benoemd is de groep Nederlanders met een Aziatische migratieachtergrond uiterst divers (NOS, 2021; NOS, 2022a). Hierdoor is het de vraag of gediscrimineerde Indische en Molukse Nederlanders zich gezien voelen in beleid dat anti-Aziatische discriminatie tegengaat. Hetzelfde geldt voor beleid dat aangeeft alle discriminatiegronden aan te pakken zonder

specifiek anti-Indische of anti-Molukse discriminatie te benoemen. Dat ze zich niet gezien voelen in het huidige beleid is gebleken uit de beleidsopvattingen van vooral Molukse respondenten. Daarentegen betwijfelden de meeste Indische respondenten of een aanpassing van het antidiscriminatiebeleid nodig is. Ondanks dat er volgens Johnson en Madge (2016) rekening moet worden gehouden met hun beleidsbehoeften, baseerden deze Indische respondenten hun beleidsbehoeften veelal op het gebrek aan eigen discriminatie-ervaringen. Hierdoor zagen zij anti-Indische discriminatie logischerwijs niet als beleidsprobleem dat aandacht en actie behoeft. Doordat er vanuit eigen standpunten en ervaringen wordt beredeneerd, kunnen deze beleidsbehoeften niet gegeneraliseerd worden naar de behoeften van de bredere populatie.

Andere bevindingen kwamen voort uit de analyse van het stromenmodel van Kingdon (1984). Zoals Thijssen (2023) benoemd heeft, is er weinig wetenschappelijk onderzoek gedaan naar discriminatie-ervaringen onder deze gemeenschappen. Uit de analyse van het stromenmodel van Kingdon (1984) is gebleken dat een gebrek aan kennis tot weinig erkenning van het probleem leidt. Meer wetenschappelijk onderzoek zou dus kunnen zorgen voor meer maatschappelijke bewustwording over anti-Indische en anti-Molukse discriminatie, waarna er volgens Kingdon (1984) mogelijk een beleidsvenster gecreëerd kan worden. Verder benoemde onderzoeker Baay in een interview dat de Indische en Molukse gemeenschap minder uitgesproken waren over de slavernijexcuses dan Caribische en Surinaamse Nederlanders waardoor de excuses uitsluitend op 'de West' gefocust waren (Schenk & Polak, 2022). Dit werd ook door meerdere respondenten van het huidige onderzoek beaamd. Volgens enkele bestuurders kiezen de gemeenschappen ook voor 'stilte' als het gaat om discriminatie. Volgens het model van Kingdon (1984) zouden meer Indische en Molukse organisaties als 'policy entrepreneur' moeten fungeren en over anti-Indische en anti-Molukse discriminatie in gesprek moeten gaan. Op deze manier komt er volgens het stromenmodel namelijk meer beleidsaandacht voor dit beleidsprobleem. Dat beleidsmakers hierover in gesprek moeten gaan met de Indische en Molukse gemeenschap werd ook door enkele respondenten benoemd. Eén van de Molukse respondenten stelde zelfs voor om een bijeenkomst te organiseren waarin alle betrokken actoren met elkaar in gesprek kunnen gaan. Deze bijeenkomst is waar Douglass en Ansell (2021) naar verwijzen met een 'collaborative performance summit'.

7.2 Beperkingen

Het is onvermijdelijk dat elk onderzoek beperkingen heeft, waaronder ook het huidige onderzoek. Zo is de analyse van de beleidsdocumenten en interviews uitgevoerd door één codeur. Dit heeft implicaties voor de betrouwbaarheid en objectiviteit van het onderzoek. Er is

namelijk minder kans dat belangrijke data over het hoofd wordt gezien wanneer het coderingsproces door meerdere onderzoekers wordt gedaan. Een tweede beperking heeft te maken met de steekproefgrootte. De steekproeven zijn niet volledig representatief voor de gemeenschappen die uit tien- of honderdduizenden personen bestaan. De bevindingen zouden nog sterker zijn met een grotere steekproefomvang. Hierdoor geeft dit verkennende onderzoek een eerste aanzet tot een grootschaliger onderzoek. Bovendien zijn de respondenten van de interviews verzameld met de sneeuwbalmethode. Hierbij was de onderzoeker afhankelijk van haar eigen netwerk en het netwerk van haar respondenten. Aangezien personen binnen dezelfde kringen vaak vergelijkbare kenmerken hebben, was de diversiteit van de respondenten in dit onderzoek beperkt. Dit kan de generaliseerbaarheid van de onderzoeksbevindingen beïnvloeden. Tenslotte heeft de vraagstelling de validiteit van het onderzoek enigszins verminderd aangezien respondenten ook over niet-recente discriminatie-ervaringen hebben verteld. Een volgende studie zou dit kunnen ondervangen door een tijdsindicatie aan de vraagstelling toe te voegen zodat de respondenten uitsluitend over recente ervaren discriminatie zullen vertellen. Zo kan er bijvoorbeeld worden gevraagd in hoeverre respondenten *het afgelopen jaar* discriminatie, ongelijke behandeling of negatieve bejegening hebben ervaren.

7.3 Toekomstig onderzoek

Vanwege het verkennende karakter legt deze studie de basis voor toekomstig wetenschappelijk onderzoek. Een grootschaliger mixed-methods onderzoek zou een nog representatiever beeld kunnen geven van de discriminatie-ervaringen en beleidsopvattingen onder de gemeenschappen en zou voorts uitspraken kunnen doen over de mate van ervaren discriminatie. Hierbij dient rekening te worden gehouden met verschillen in ervaren discriminatie binnen beide gemeenschappen, waaronder interregionale verschillen, zoals enkele bestuurders hebben aangestipt. Bovendien heeft dit onderzoek uitsluitend ongelijke behandeling en negatieve bejegening als uitingsvormen van ervaren discriminatie onderzocht. Het zou interessant zijn om in een volgende studie ook te onderzoeken of de twee gemeenschappen te maken hebben met de andere uitingsvormen van ervaren discriminatie die door Andriessen en anderen (2020) uiteengezet zijn. Hierbij dient ook rekening te worden gehouden met feitelijke discriminatie, aangezien er volgens Feldman-Barrett en Swim (1998) sprake kan zijn van 'missers'. Het is in het huidige onderzoek tevens niet volledig inzichtelijk geworden in welke domeinen Indische en Molukse Nederlanders discriminatie ervaren. Dit zou in een toekomstig grootschalig onderzoek onderzocht kunnen worden. Verder werd door de Indische en Molukse bestuurders aangegeven dat het nog niet duidelijk is hoe groot gedeelte van de gemeenschappen discriminatie ervaren. Dit zou een volgende studie kunnen

bestuderen. De bevindingen van het huidige onderzoek laten zien dat er sprake is van koloniale doorwerking in ervaren discriminatie onder de twee gemeenschappen. Er kan echter aan de hand van de resultaten niet zonder twijfel worden vastgesteld dat er sprake is van doorwerking van het koloniale verleden. Om definitieve conclusies te trekken over het verband tussen kolonialisme en discriminatie dient deze mogelijke onderliggende factor van discriminatie in de toekomst in grotere mate te worden bestudeerd vanuit meerdere wetenschappelijke disciplines. Bovendien is het voorbij aan het doel van deze studie om andere mogelijke onderliggende factoren van hedendaagse ervaren discriminatie onder Indische en Molukse Nederlanders te onderzoeken. Toekomstig onderzoek zou zich hierop kunnen richten aangezien het huidige onderzoek hier geen aandacht aan heeft besteed. Tot slot zou een volgende studie ervaren discriminatie onder andere Nederlanders met een migratieachtergrond uit voormalig Nederlands-Indië, waaronder Peranakan-Chinezen en Papoea's, kunnen verkennen. Ook zou het interessant zijn om in een volgende analyse Indonesische Nederlanders die zichzelf niet als Indische Nederlander identificeren mee te nemen.

7.4 Praktische aanbevelingen

Dit onderzoek blijkt bovendien bestuurlijke relevantie te hebben. Aan de hand van de bevindingen van de beleidsdocumentanalyse en de interviews zijn een aantal aanbevelingen voor beleid opgesteld. Deze aanbevelingen staan hieronder.

⇒ *Ga in gesprek met beide gemeenschappen.*

Het niet opnemen van anti-Indische en anti-Molukse discriminatie in beleid kan als scheef worden geïnterpreteerd wanneer er wel discriminatie op deze etnische gronden plaatsvindt. Ga als beleidsmaker in gesprek met de gemeenschappen over hun discriminatie-ervaringen en de aanpak van anti-Indische en anti-Molukse discriminatie, maar wees je daarbij ook bewust van de diversiteit binnen deze groepen. Zorg dat je een zo representatief mogelijk beeld krijgt van de visie van beide gemeenschappen door met zoveel mogelijk verschillende regio's en organisaties in gesprek te gaan. In het geval van de Molukse Nederlanders: ga de wijken in. Een goede manier om dialoog over een beleidsaanpassing te bewerkstelligen is het gebruik van een collaborative performance summit (Douglass & Ansell, 2021). In deze bijeenkomst kunnen alle landelijke en regionale organisaties het gesprek met elkaar aangaan om gezamenlijk tot een aanpak te komen.

⇒ *Zorg voor erkenning.*

Ondanks dat de gemeenschappen geregeld over een kam worden geschoren, dienen Molukse en Indische Nederlanders vanwege hun verschillen te worden gezien en erkend als afzonderlijke gemeenschappen, zowel in landelijk beleid als onderzoek. Voor beide gemeenschappen geldt dat ze aangeven dat er ook excuses moet komen voor het slavernijverleden in voormalig Oost-Indië. Bovendien heeft de Molukse gemeenschap behoefte aan een officiële nationale dag die in teken staat van de aankomst van Molukkers in Nederland. De respondenten stellen 25 april voor. Dit is dag dat de eerste schepen aankwamen. Tot erkenning behoort tevens het volledige en eerlijke verhaal vertellen in de geschiedschrijving en het onderwijs. Het dient te worden opgenomen in het curriculum van primair en secundair onderwijs. Kennis vormt hierin de basis voor begrip en een gelijkwaardige behandeling van de gemeenschappen. Ook vereist het aandacht van de betrokken ministeries en de wetenschap.

Daarenboven is uit de interviews én de documentanalyse gebleken dat Indische en Molukse Nederlanders zich weinig inzetten om ervaren discriminatie onder hun eigen gemeenschap tegen te gaan. In het kader hiervan adviseert dit onderzoek tevens aan Indische en Molukse belangenorganisaties om de 'stilte' te doorbreken en als 'policy entrepreneurs' voor dit beleidsprobleem te dienen. Op deze manier komt er meer beleidsaandacht voor anti-Indische en anti-Molukse discriminatie doordat de organisaties onder meer kunnen bijdragen aan de maatschappelijke bewustwording over het probleem. Bovendien kunnen ze door middel van lobbyen zorgen voor meer draagvlak.

Literatuurlijst

- Allen, R.M., Captain, E., Rossum, M. van, & Vyent, U. (2023). *Staat en Slavernij: Het Nederlandse koloniale slavernijverleden en zijn doorwerkingen*. Atheneum-Polak & Van Genneep.
- Amnesty. (z.d.). *Etnisch profileren*. Geraadpleegd op 15 maart 2023, van <https://www.amnesty.nl/wat-we-doen/landen/mensenrechten-nederland/etnisch-profileren>
- Andriessen, I., Hoegen Dijkhof, J., Torre, A. van der, Berg, E. van den, Pulles, I., Iedema, J., & Voogd-Hamelink, M. de. (2020). *Ervaren discriminatie in Nederland II*. Sociaal en Cultureel Planbureau. Geraadpleegd op 16 maart 2023, van <https://www.scp.nl/publicaties/publicaties/2020/04/02/ervaren-discriminatie-in-nederland-ii>
- Ariëns, H. (2020, 17 augustus). Iedereen migrant #5: Indische Nederlanders. *OneWorld*. <https://www.oneworld.nl/lezen/politiek/migratie/iedereen-migrant-indische-nederlanders/>
- Baumgartner, F., & Jones, B.D. (1993). *Agendas and Instability in American Politics*. University of Chicago Press.
- Beets, G., Imhoff, E. van, & Huisman, C. (2003, 4 april). *Demografie van de Indische Nederlanders, 1930-2001*. Centraal Bureau voor de Statistiek. Geraadpleegd op 14 maart 2023, van <https://www.cbs.nl/nl-nl/achtergrond/2003/15/demografie-van-de-indische-nederlanders-1930-2001>
- Black, M. (2007). Fanon and DuBoisian Double Consciousness. *Human Architecture: Journal of the Sociology of Self-Knowledge*, 5, 393-404.
- Bos, L. (2022, 14 april). Aandacht voor anti-Aziatisch racisme is hard nodig. *Universiteit Leiden*. Geraadpleegd op 16 maart 2023, van <https://www.universiteitleiden.nl/nieuws/2022/04/aandacht-voor-anti-aziatisch-racisme-is-hard-nodig>
- Bosma, U., Raben, R., & Willems, W. (2006). *De geschiedenis van Indische Nederlanders*. Uitgeverij Bert Bakker.
- Broekroelofs, R., & Poerwoatmodjo, J. (2021, 15 februari). *De stille voorbij: Verkenning over ervaring van discriminatie tijdens de COVID-19 pandemie onder Nederlanders met een Oost-Aziatische achtergrond*. Kennisplatform Inclusief Samenleven. Geraadpleegd op 17 maart 2023, van <https://www.kis.nl/publicatie/de-stilte-voorbij>
- Butera, F., & Levine, J.M. (2009). *Coping with minority status: Responses to exclusion and inclusion*. Cambridge University Press.
- Centraal Bureau voor de Statistiek [CBS]. (2016, 21 november). *Wie zijn de derde generatie?* Geraadpleegd op 17 maart 2023, van <https://www.cbs.nl/nl-nl/nieuws/2016/47/wie-zijn-de-derde-generatie->
- CBS. (2020). *Molukkers in Nederland: De sociaaleconomische positie van Molukse migranten, hun kinderen en kleinkinderen*. Geraadpleegd op 14 maart 2023, van <https://www.cbs.nl/nl-nl/maatwerk/2020/51/molukkers-in-nederland>
- CBS. (2022, 4 juli). *1,5 miljoen mensen voelden zich vorig jaar gediscrimineerd*. Geraadpleegd op 17 maart 2023, van <https://www.cbs.nl/nl-nl/nieuws/2022/27/1-6-miljoen-mensen-voelden-zich-vorig-jaar-gediscrimineerd>

- CBS. (z.d.-a). *Persoon met een eerste generatie migratieachtergrond*. Geraadpleegd op 17 maart 2023, van <https://www.cbs.nl/nl-nl/onze-diensten/methoden/begrippen/persoon-met-een-eerste-generatie-migratieachtergrond>
- CBS. (z.d.-b). *Persoon met een tweede generatie migratieachtergrond*. Geraadpleegd op 17 maart 2023, van <https://www.cbs.nl/nl-nl/onze-diensten/methoden/begrippen/persoon-met-een-tweede-generatie-migratieachtergrond>
- CBS. (z.d.-c). *Persoon met een westerse migratieachtergrond*. Geraadpleegd op 17 maart 2023, van <https://www.cbs.nl/nl-nl/onze-diensten/methoden/begrippen/persoon-met-een-westerse-migratieachtergrond>
- Clark, T., Foster, L., Sloan, L., & Bryman, A. (2021). *Bryman's Social Research Methods*. Oxford University Press.
- Cohen, M.D., March, J.G., Olsen, J.P. (1972). A Garbage Can Model of Organizational Choice. *Administrative Science Quarterly*, 17(1), 1-25.
- Commissie Versterking Kennis Geschiedenis Voormalig Nederlands-Indië. (2023, 8 februari). *Deel en Verbind: Nederland, Nederlands-Indië, Indonesië*. Rijksoverheid. <https://open.overheid.nl/documenten/ronl-842919a9a34072f16267243ff0548a607e0540dd/pdf>
- Croix, H. de la. (z.d.). Sociale geschiedenis | Wie zijn ze? Indische Nederlanders, Indo-Europeanen, Indo's en blauwen? *IndischHistorisch.nl*. Geraadpleegd op 13 maart 2023, van <http://www.indischhistorisch.nl/tweede/sociale-geschiedenis/sociale-geschiedenis-wie-zijn-ze-indische-nederlanders-indo-europeanen-indos-en-blauwen/>
- David, E.J., Schroeder, T.M., & Fernandez, J. (2019). Internalized racism: A systematic review of the psychological literature on racism's most insidious consequence. *Journal of Social Issues*, 75(5), 1057-1086.
- Dewaele, A., & Houtte, M. van. (2010). *Zichtbaarheid- en discriminatiemanagement bij holebi-jongeren*. Steunpunt Gelijkekansenbeleid, Universiteit Antwerpen – Universiteit Hasselt, drukkerij Wilda.
- Discriminatie.nl. (z.d.). *Wat is discriminatie?* Geraadpleegd op 12 juni 2023, van <https://discriminatie.nl/wat-is-discriminatie/>
- Douglass, S., & Ansell, C. (2021). Getting a Grip on the Performance of Collaborations: Examining Collaborative Performance Regimes and Collaborative Performance Summits. *Public Administration Review*, 81(5), 951-961.
- EenVandaag. (2020, 15 augustus). Indische Nederlanders op de dag van de Indiëherdenking over hun roots, racisme en de Black Lives Matter-beweging [Video]. Geraadpleegd op 11 juni 2023, van <https://eenvandaag.avrotros.nl/panels/opiniepanel/alle-uitslagen/item/indische-panelleden-op-de-dag-van-de-indieherdenking-over-hun-roots-racisme-en-de-black-lives-matte/>
- Feldman-Barrett, L., & Swim, J.K. (1998). Appraisals of prejudice and discrimination. In J.K. Swim & C. Stangor (Eds.), *Prejudice: The target's perspective* (pp. 11-36). Academic Press.
- Fibbi, R., Midtbøen, A.H., & Simon, P. (2021). *Migration and Discrimination*. Springer.
- Gijsberts, M., Huijnk, W., & Vogels, R. (2011). *Chinese Nederlanders: Van horeca naar hogeschool*. Sociaal en Cultureel Planbureau. Geraadpleegd op 14 mei 2023, van

- <https://repository.scp.nl/bitstream/handle/publications/676/Chinese%20Nederlanders.pdf?sequence=1>
- Hall, R. (2010). *An Historical Analysis of Skin Color Discrimination in America*. Springer.
- Harpalani, V. (2021). *Racial triangulation, interest-convergence, and the double-consciousness of Asian Americans*. [PhD thesis, University of New Mexico]. Digital repository. Geraadpleegd op 15 maart 2023, van https://digitalrepository.unm.edu/law_facultyscholarship/902/
- Indisch Herinneringscentrum. (z.d.). *Wat doen wij?* Geraadpleegd op 3 juni 2023, van <https://www.indischherinneringscentrum.nl/wat-doen-wij>
- Jelyta, F. (2020). 'Laat het maar gaan, het ligt achter ons.' Dát is Indisch zwijgen. *De Kanttekening*. Geraadpleegd op 17 maart 2023, van <https://dekanttekening.nl/samenleving/laat-het-maar-gaan-het-ligt-achter-ons-dat-is-indisch-zwijgen/>
- Johnson, J.T., & Madge, C. (2016). Empowering Methodologies: Feminist and Indigenous Approaches. In I. Hay (Red.), *Qualitative Research Methods in Human Geography* (pp. 76-94). Oxford University Press.
- Kartosen-Wong, R. (2018). "Gastcolumn: 'Aziatische Nederlanders. Het zijn net mensen.'" *Volkskrant*. Geraadpleegd op 16 juni 2023, van <https://www.volkskrant.nl/columns-opinie/gastcolumn-aziatische-nederlanders-het-zijn-net-mensen~b4dd8391>
- Kernerman Dictionaries. (z.d.). Toereikend. In *Woorden.org*. Geraadpleegd op 22 juni 2023, van <https://www.woorden.org/woord/toereikend>
- Kingdon, J.W. (1984). *Agendas, Alternatives, and Public Policies*. Little, Brown, and Company.
- Lazarus, R.S., & Folkman, S. (1984). *Stress, Appraisal, and Coping*. Springer.
- Leeman, Y., & Saharso, S. (1991). Coping With Discrimination: How Moroccan, Moluccan and Creole-Surinamese youth deal with discrimination in Holland. *The European Journal of Intercultural Studies*, 1(3), 5-17.
- Lindblom, C.E. (1959). The Science of Muddling Through. *Public Administration Review*, 19, 79-88.
- Mayan, M.J. (2009). *Essentials of qualitative inquiry*. Left Coast Press.
- Museum Maluku. (z.d.). *Missie en visie*. Geraadpleegd op 3 juni 2023, van <https://museum-maluku.nl/over-ons/missie-en-visie/>
- Nationaal Coördinator tegen Discriminatie en Racisme [NCDR]. (2022). *Nationaal Programma tegen Discriminatie 2022*. Rijksoverheid. Geraadpleegd op 19 juni 2023, van <https://www.rijksoverheid.nl/documenten/rapporten/2022/08/30/nationaal-programma-tegen-discriminatie-en-racisme-2022>
- NOS. (2021). *#StopAsianHate-demo in Amsterdam: 'Anti-Aziatisch racisme gaat verder dan schelden'*. NOS Nieuws. Geraadpleegd op 2 juni 2023, van <https://nos.nl/artikel/2376106-stopasianhate-demo-in-amsterdam-anti-aziatisch-racisme-gaat-verder-dan-schelden>
- NOS. (2022a). *Expositie wil stereotypen over Aziaten bestrijden: 'We zijn niet allemaal Chinees'*. NOS Nieuws. Geraadpleegd op 2 juni 2023, van <https://nos.nl/artikel/2427729-expositie-wil-stereotypen-over-aziaten-bestrijden-we-zijn-niet-allemaal-chinees>

- NOS. (2022b). *Koning laat onderzoek doen naar rol Oranjes in koloniaal verleden*. NOS Nieuws. Geraadpleegd op 2 juni 2023, van <https://nos.nl/artikel/2455350-koning-laat-onderzoek-doen-naar-rol-oranjes-in-koloniaal-verleden>
- NOS. (2022c). *Racismebestrijder blij met lessen tegen Hanky Panky Shanghai: 'Onderbelicht probleem'*. NOS Nieuws. Geraadpleegd op 2 juni 2023, van <https://nos.nl/artikel/2450678-racismebestrijder-blij-met-lessen-tegen-hanky-panky-shanghai-onderbelicht-probleem>
- NOS. (2023a). *Advies: geef geschiedenis Nederlands-Indië prominente plek in onderwijs*. NOS Nieuws. Geraadpleegd op 2 juni 2023, van <https://nos.nl/artikel/2462956-advies-geef-geschiedenis-nederlands-indie-prominente-plek-in-onderwijs>
- NOS. (2023b). *Hof verbiedt etnisch profileren marechaussee bij controles*. NOS Nieuws. Geraadpleegd op 2 juni 2023, van <https://nos.nl/artikel/2463761-hof-verbiedt-etnisch-profileren-marechaussee-bij-controles>
- NOS. (2023c). *Volkskrant beschrijft misstanden bij NOS Sport, ook presentatoren benoemd*. NOS Nieuws. Geraadpleegd op 2 juni 2023, van <https://nos.nl/artikel/2466998-volkskrant-beschrijft-misstanden-bij-nos-sport-ook-presentatoren-genoemd>
- Nzume, A. (2017). *Hallo witte mensen*. Amsterdam University Press.
- Omlo, J. (2014, 2 september). Copingstrategieën bij ervaringen van discriminatie: Een verkennende literatuurstudie. *Bureau Omlo*. Geraadpleegd op 2 juni 2023, van <https://www.bureauomlo.nl/copingstrategieen-bij-ervaringen-van-discriminatie-een-verkennende-literatuurstudie/>
- Omlo, J., Kaya, A., Charif, S., Butter, E., Kromhout, M., & Ramlakhan, K. (2022, 12 december). *Racisme bij het ministerie van Buitenlandse Zaken: Een verkennende studie*. Bureau Omlo. Geraadpleegd op 16 juni 2023, van <https://www.bureauomlo.nl/1761-2/>
- Oostindie, G. (2010). *Postkoloniaal Nederland: Vijfenzestig jaar vergeten, herdenken, verdringen*. Uitgeverij Bert Bakker.
- Oostindie, G. (2023). *Het trans-Atlantische slavernijverleden en hedendaags racisme*. Artikel toegevoegd voor publicatie.¹
- Pakhuis de Zwijger. (2022, 15 maart). *Week Tegen Racisme 2022 Talk: Racisme onder het Nederlands kolonialisme in Indonesië* [Video]. YouTube. <https://www.youtube.com/watch?v=9y5s7ssL7ss>
- Parlementaire Onderzoekscommissie Effectiviteit Antidiscriminatiewetgeving. (2022). *Gelijk recht doen: Een parlementair onderzoek naar de mogelijkheden van de wetgever om discriminatie tegen te gaan*. Eerste Kamer. Geraadpleegd op 1 juni 2023, van <https://open.overheid.nl/documenten/oep-7025f4e4a4074b4847549c4b97f0c613ca5a68b7/pdf>
- Pindah Magazine. (2019). *'Het verdriet van de Molukken'* [Foto]. Geraadpleegd op 24 mei 2023, van <https://www.pindah-magazine.nl/in-pinda-het-verdriet-van-de-molukken/>
- Roe, A. (2016). *The Sound of Silence: Ideology of National Identity and Racial Inequality in Contemporary Curaçao*. [PhD thesis, Florida International University]. Digital repository. Geraadpleegd op 15 maart 2023, van <https://digitalcommons.fiu.edu/etd/2590/>

¹ Dit essay is onderdeel van de essaybundel *Doorwerking van Slavernijverleden: Meervoudige perspectieven op de relatie tussen heden en verleden* en wordt op 1 juli 2023 gepubliceerd op <https://www.staatscommissietegendiscriminatieenracisme.nl/>.

- Rijksoverheid. (2023). *Minister Bruins Slot tekent Grondwetswijziging artikel 1*. Geraadpleegd op 14 maart 2023, van <https://www.rijksoverheid.nl/actueel/nieuws/2023/02/17/minister-bruins-slot-tekent-grondwetswijziging-artikel-1>
- Schenk, L., & Polak, A. (2022). *Onderzoekers verbaasd dat kabinet omvangrijke slavernij in de Oost negeert*. NOS Nieuws. Geraadpleegd op 2 juni 2023, van <https://nos.nl/collectie/13918/artikel/2455460-onderzoekers-verbaasd-dat-kabinet-omvangrijke-slavernij-in-de-oost-negeert>
- Sheriff, R. (2001). *Dreaming Equality: Color, Race, and Racism in Urban Brazil*. Rutgers University Press.
- Smeets, H., & Steijlen, F. (2006). *In Nederland gebleven: De geschiedenis van Molukkers 1951-2006*. Uitgeverij Bert Bakker.
- Steele, C.M., Spencer, S.J., & Aronson, J. (2002). Contending with group image: The psychology of stereotype and social identity threat. In M.P. Zanna (Red.), *Advances in experimental social psychology* (pp. 379-440). Academic Press.
- Steijlen, F. (2020). Black Lives Matter en Moluks anti-racisme. *Museum Maluku*. Geraadpleegd op 22 juni 2023, van <https://museum-maluku.nl/black-lives-matter-en-moluks-anti-racisme/>
- Stichting Landelijk Moluks Monument [Stichting LMM]. (z.d.). *Stichting*. Geraadpleegd op 3 juni 2023, van <https://www.landelijkmoluksmonument.nl/stichting/>
- Stichting Nationale Herdenking 15 augustus 1945. (z.d.). *Over ons: Organisatie*. Geraadpleegd op 3 juni 2023, van <https://15augustus1945.nl/bestuur/>
- Stichting Pelita. (z.d.). *Missie & Visie*. Geraadpleegd op 3 juni 2023, van <https://www.pelita.nl/over-ons/missie-visie>
- Sue, D.W., Capodilupo, C.M., Torino, G.C., Bucceri, J.M., Holder, A.M.B., Nadal, K.L., & Esquilin, M. (2007). Racial microaggressions in everyday life: Implications for clinical practice. *American Psychologist*, 62(4), 271-286.
- Thijssen, L. (2023). *Werkt het Nederlandse koloniale en Trans-Atlantische slavernijverleden door in hedendaagse discriminatie en racisme op de arbeidsmarkt?* Artikel toegevoegd voor publicatie.²
- Van Dale. (2005). Toereikend. In *Van Dale N/N* (14e ed., p. 3612). Van Dale Lexicografie.
- Verbraak, C. (Programmamaker). (2021). *Molukkers in Nederland: 70 jaar op weg naar huis* [Documentaire]. 2Doc.nl. <https://www.2doc.nl/documentaires/2021/05/Molukkers-in-Nederland.html#b3fd81f3-4703-448f-9ec8-6eccd3ab5809>
- Vries, M. de. (2009). *'Indisch is een gevoel': De tweede en derde generatie Indische Nederlanders*. Amsterdam University Press.
- Wardhaugh, R., & Fulle, J.M. (2014). *An Introduction to Sociolinguistics*. John Wiley & Sons.
- Wettstein, R.W. (1962). *Aankomst Indonesische migranten op Centraal Station, Amsterdam* [Foto]. Java Post. Geraadpleegd op 24 mei 2023, van <https://javapost.nl/2014/11/20/indisch-amsterdam/>

² Dit essay is onderdeel van de essaybundel *Doorwerking van Slavernijverleden: Meervoudige perspectieven op de relatie tussen heden en verleden* en wordt op 1 juli 2023 gepubliceerd op <https://www.staatscommissietegendiscriminatieenracisme.nl/>.

Bijlage A. Terminologische verantwoording

In deze bijlage wordt een verantwoording gegeven voor de terminologische keuzes binnen dit onderzoek. Om te voorkomen dat individuen ongemak voelen bij het lezen van deze scriptie is gepoogd om inclusief taalgebruik toe te passen.

Etnische discriminatie in plaats van racisme

Dit onderzoek is uitgevoerd in een tijd waarin er discussie is over het gebruik van de term racisme. Racisme, oftewel raciale discriminatie, is gebaseerd op de rassenleer. Bij het hanteren van deze term wordt er aangenomen dat er een onderscheid te maken is tussen verschillende menselijke rassen. Biologisch gezien bestaat dit raciale onderscheid echter niet (Hall, 2010, p.38). Volgens dit gedachtegoed zou het ene ras superieur zijn ten opzichte van het andere ras en met deze theorie zijn onder meer de Holocaust en Europees kolonialisme gerechtvaardigd (Hall, 2010, p.24). Deze term wordt daarom expliciet niet gebruikt in dit onderzoek. Als alternatief wordt er gesproken over discriminatie op grond van herkomst of etniciteit, ofwel etnische discriminatie.

Bewustzijn over koloniale lading van terminologie

Dit onderzoek houdt zich bezig met het koloniale verleden van Nederland. Om precies te zijn, zal het zich richten op een gebied dat in de literatuur herhaaldelijk voormalig ‘Nederlands-Indië’ of ‘Oost-Indië’ genoemd wordt. In februari dit jaar is het adviesrapport van de commissie ‘Versterking Kennis Geschiedenis Voormalig Nederlands-Indië’ gepubliceerd. In dit rapport wordt het gebruik van bepaalde termen of benamingen in geschiedschrijving en onderwijs afgeraden (Commissie Versterking Kennis Geschiedenis Voormalig Nederlands-Indië, 2023). Zo stelt voorzitter Bussemaker dat de termen ongeschikt zijn vanwege hun koloniale lading (NOS, 2023a). Ook over de term ‘Indo’ heerst er discussie vanwege de datering uit de koloniale tijd (Croix, z.d.). Respondenten in dit onderzoek hebben echter aangegeven zich wel ‘Indisch’ of ‘Indo’ te voelen, maar niet Indonesisch. Dit komt doordat hun familie uit Nederlands-Indië kwam, en niet uit het later onafhankelijk verklaarde Indonesië. Het bovengenoemde adviesrapport biedt bovendien geen passend alternatief voor de koloniale benamingen. Ondanks dat ik me bewust ben van de koloniale lading van deze termen is daarom toch gekozen om deze termen te gebruiken.

Bijlage B. Documentenlijst

De tabel hieronder toont de lijst met beleidsdocumenten inclusief aanvullende informatie. De documenten zijn afgekort als 'D1', 'D2', 'D3', enzovoort.

Documentnummer:	Type document:	Omschrijving:	Auteur(s):	Datum:
Document 1 (D1)	Nationaal coalitieakkoord	Coalitieakkoord 2021-2025: <i>Omzien naar elkaar, vooruitkijken naar de toekomst</i>	Fractievoorzitters van VVD, D66, CDA, ChristenUnie	15-12-2021
Document 2 (D2)	Beleidsprogramma	Nationaal Programma tegen Discriminatie en Racisme	Nationaal Coördinator tegen Discriminatie en Racisme	30-08-2022
Document 3 (D3)	Beleidsplan	Agenda tegen discriminatie en racisme in onderwijs, cultuur en wetenschap	Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap [OCW]	12-10-2022
Document 4 (D4)	Websitepagina	Aanpak discriminatie en racisme	Rijksoverheid	Geen datum (Geraadpleegd op 01-06-2023)
Document 5 (D5)	Beleidsplan	Actieplan Arbeidsmarkt-discriminatie 2022-2025	Ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid [SZW]	14-07-2022
Document 6 (D6)	Werkprogramma	Werkprogramma Staatscommissie tegen Discriminatie en Racisme	Staatscommissie tegen Discriminatie en Racisme	01-02-2023
Document 7 (D7)	Kamerbrief	Voortgangsbrief aanpak discriminatie en racisme	Voormalig minister van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties [BZK] (Ollongren)	24-06-2021
Document 8 (D8)	Kamerbrief	Kamerbrief Aanpak woondiscriminatie	Minister voor Volkshuisvesting en Ruimtelijke Ordening [VRO] (de Jonge)	29-06-2022
Document 9 (D9)	Kamerbrief	Aanbiedingsbrief Nationaal Programma tegen Discriminatie en Racisme	Minister BZK (Bruins Slot), minister SZW (van Gennip), minister van Justitie en Veiligheid (Yeşilgöz-Zegerius), minister OCW (Dijkgraaf), minister Langdurige voor Zorg en Sport (Helder), minister VRO (de Jonge)	19-09-2022

Bijlage C. Respondentenlijst semigestructureerde interviews

Hieronder staat de lijst met respondenten van de interviews. De respondenten van de Indische families zijn genummerd per familie(lid). Ter illustratie is persoon 2 van Indische familie 3 aangeduid met 'IF.3.2'. Hetzelfde geldt voor de respondenten van Molukse families. Zo is persoon 1 van familie 2 betiteld als 'MF.2.1'. Voor de bestuursleden van de organisaties geldt dat ze zijn genummerd en afgekort als 'BO'. Zo is bestuurslid 3 'BO.3' genoemd. Per respondent is vermeld over welke casussen er uitspraken zijn gedaan, op welke locatie het interview is afgenomen en of op welke manier er geïnformeerde toestemming is gegeven voor dataverwerking (en geluidsopname).

Respondenten:	Kenmerken:	Casus:	Locatie:	Toestemming via:
IF.1.1	Indische familie 1, persoon 1, 2 ^e generatie, familielid van respondent IF.1.2 en IF.1.3	Indisch	Op locatie	Formulier
IF.1.2	Indische familie 1, persoon 2, 2 ^e generatie, ouder van respondent IF.1.1	Indisch	Op locatie	Formulier
IF.1.3	Indische familie 1, persoon 3, 3 ^e generatie, kind van respondent IF.1.2	Indisch	Via Teams	Geluidsopname
IF.2.1	Indische familie 2, persoon 1, 2 ^e generatie, ouder van respondent IF.2.2	Indisch	Op locatie	Formulier
IF.2.2	Indische familie 2, persoon 2, 3 ^e generatie, kind van respondent IF.2.1	Indisch	Op locatie	Formulier
IF.3.1	Indische familie 3, persoon 1, 2 ^e generatie, ouder van respondent IF.3.2	Indisch	Op locatie	Formulier
IF.3.2	Indische familie 3, persoon 2, 3 ^e generatie, kind van respondent IF.3.1	Indisch	Op locatie	Formulier
IF.4.1	Indische familie 4, persoon 1, 2 ^e generatie	Indisch	Op locatie	Formulier
MF.1.1	Molukse familie 1, persoon 1, 1 ^e generatie	Moluks	Op locatie	Formulier
MF.2.1	Molukse familie 2, persoon 1, 1 ^e generatie	Moluks	Op locatie	Formulier
MF.3.1	Molukse familie 3, persoon 1, 2 ^e generatie	Moluks	Op locatie	Formulier
BO.1	Bestuurslid van Stichting Pelita, Molukse afkomst, 2 ^e generatie	Moluks	Via telefoon	Geluidsopname
BO.2	Bestuurslid van Indisch Herinneringscentrum, Indische afkomst, 2 ^e generatie	Indisch	Op locatie	Geluidsopname
BO.3	Bestuurslid van Maluku Museum, Molukse afkomst, 3 ^e generatie	Moluks	Via Teams	Geluidsopname
BO.4	Eerste bestuurslid van Stichting Nationale Herdenking 15 augustus 1945, Indische afkomst, 2 ^e generatie	Beide	Via Teams	Geluidsopname
BO.5	Tweede bestuurslid van Stichting Nationale Herdenking 15 augustus 1945, Indische/Molukse afkomst, 1 ^e generatie	Beide	Via Teams	Geluidsopname
BO.6	Bestuurslid van Stichting Landelijk Moluks Monument, Molukse afkomst, 3 ^e generatie	Moluks	Op locatie	Geluidsopname

Bijlage D. Topiclijst Indische/Molukse Nederlanders

Onderwerpen	Subonderwerpen	Voorbeeldvragen
Introductie	<ul style="list-style-type: none"> ⇒ Identiteit en cultuur ⇒ Familiegiedenis 	<ul style="list-style-type: none"> ⇒ Zou u uzelf kort kunnen voorstellen? ⇒ Hoe ervaart u uw etnische identiteit als Indische/Molukse Nederlander? ⇒ In hoeverre wordt er binnen uw familie gepraat over de koloniale tijd? ⇒ Wat betekent de Indische/Molukse cultuur voor u? ⇒ Heeft u het gevoel dat u ooit onbegrepen bent vanwege cultuurverschillen?
Ervaren discriminatie	<ul style="list-style-type: none"> ⇒ Uitingvormen ⇒ Domeinen ⇒ Omgaan met ervaren discriminatie ⇒ Voorbeelden ⇒ Verschillen met familieleden 	<ul style="list-style-type: none"> ⇒ In hoeverre ervaart u in het dagelijks leven discriminatie? ⇒ In hoeverre bent u ongelijk behandeld vanwege uw Indische/Molukse achtergrond? ⇒ In hoeverre bent u negatief bejegend vanwege uw Indische/Molukse achtergrond? ⇒ In welke domeinen heeft deze ervaren discriminatie plaatsgevonden? ⇒ Hoe gaat u met ervaren discriminatie om? ⇒ Kunt u voorbeelden noemen? ⇒ In hoeverre verschillen deze ervaringen met die van andere familieleden?
Beleid	<ul style="list-style-type: none"> ⇒ Opvattingen over het huidige nationale antidiscriminatiebeleid 	<ul style="list-style-type: none"> ⇒ In hoeverre heeft de nationale overheid volgens u momenteel oog voor de Indische/Molukse gemeenschap in Nederland? ⇒ In hoeverre voelt u zich gezien in huidig antidiscriminatiebeleid? ⇒ In hoeverre zet de overheid zich volgens u momenteel in om discriminatie jegens Indische/Molukse Nederlanders te voorkomen? ⇒ Hoe zou de nationale overheid volgens u de bestaande aanpak kunnen verbeteren?

Bijlage E. Topiclijst Indische/Molukse organisaties

Onderwerpen	Subonderwerpen	Voorbeeldvragen
Introductie		⇒ Zou u uzelf kort kunnen voorstellen?
Ervaren discriminatie	<ul style="list-style-type: none"> ⇒ Ernst probleem ⇒ Verschillen tussen generaties ⇒ Domeinen 	<ul style="list-style-type: none"> ⇒ In hoeverre ervaren Indische/Molukse Nederlanders momenteel discriminatie in de samenleving? ⇒ In hoeverre is er sprake van ongelijke behandeling/negatieve bejegening van deze gemeenschappen? ⇒ Zijn er verschillen in ervaren discriminatie tussen generaties? ⇒ In welke domeinen ervaren Indische/Molukse Nederlanders discriminatie?
Beleid	<ul style="list-style-type: none"> ⇒ Opvattingen over het huidige nationale antidiscriminatiebeleid 	<ul style="list-style-type: none"> ⇒ In hoeverre heeft de nationale overheid volgens u momenteel oog voor de Indische/Molukse gemeenschap in Nederland? ⇒ In hoeverre voelen Indische/Molukse Nederlanders zich gezien in het huidige antidiscriminatiebeleid? ⇒ In hoeverre zet de nationale overheid zich volgens u in om discriminatie jegens Indische/Molukse Nederlanders te voorkomen? ⇒ Hoe zou de nationale overheid volgens u de bestaande aanpak kunnen verbeteren?
Koloniale doorwerking	<ul style="list-style-type: none"> ⇒ Opvattingen over de doorwerking van het koloniale verleden in discriminatie-ervaringen 	<ul style="list-style-type: none"> ⇒ In hoeverre is er bij hedendaagse ervaren discriminatie sprake van koloniale doorwerking?

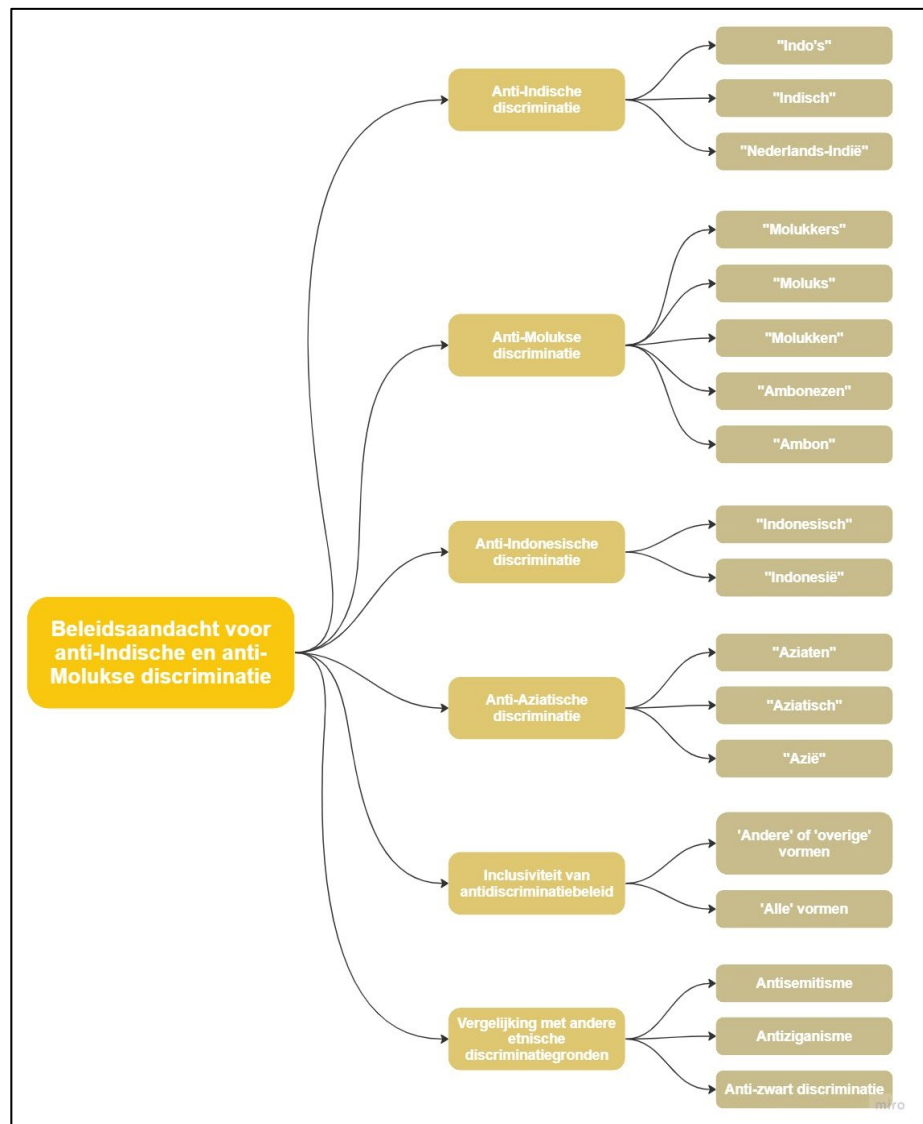
Bijlage F. Codeboom beleidsdocumentanalyse en zoektermenlijst

Hieronder staat de lijst met zoektermen voor het kwantitatieve deel van de analyse en de codeboom van de beleidsdocumentanalyse.

Lijst met zoektermen

- ⇒ "Indo's"
- ⇒ "Indisch"
- ⇒ "Nederlands-Indië"
- ⇒ "Molukkers"
- ⇒ "Moluks"
- ⇒ "Molukken"
- ⇒ "Ambonezen"
- ⇒ "Ambon"
- ⇒ "Indonesisch"
- ⇒ "Indonesië"
- ⇒ "Aziaten"
- ⇒ "Aziatisch"
- ⇒ "Azië"

Codeboom

Bijlage G. Codeboom semigestructureerde interviews

Hieronder staat de codeboom voor de analyse van de semigestructureerde interviews met de respondenten van de Indische en Molukse families en van de Indische en Molukse organisaties.

